

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

Katedra obecné antropologie

Obor: Obecná antropologie – Integrální studium člověka

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Matka vražednice v českém tisku druhé poloviny 19. století
a začátku 20. století**

Autorka práce: Bc. Tereza Matoušková

Vedoucí práce: doc. Dr. phil. Mgr. Pavel Himl

Praha 2021

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských klasifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 23. července 2021 Tereza Matoušková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. Dr. phil. Mgr. Pavlu Himlovi za odborné vedení práce.

Obsah

Obsah.....	4
Abstrakt	6
Klíčová slova	6
Abstract.....	7
Keywords.....	7
1. Úvod.....	8
1.1. Téma práce	8
1.2. Výzkumné otázky	9
1.3. Struktura práce.....	10
1.4. Prameny.....	11
1.5. Literatura	15
2. Vražda dítěte jako ženský zločin	20
2.1. Matka vražednice ve veřejné debatě.....	20
2.2. Motivy matek vražednic	25
2.3. Obranné strategie matek vražednic	28
2.4. Pachatelé a spolupachatelé z ženina okolí	30
2.5. Lékařský posudek	32
2.6. Průběh soudního řízení	35
3. Matka vražednice v českém tisku.....	38
3.1. Vražednice jako krkavčí matka	38
3.2. Vražednice jako žena v nouzi.....	44
3.3. Vražednice jako nepočetná žena	52
3.4. Vražednice a její duševní stav	58
3.5. Jedna žena, více pohledů.....	62
4. Další osoby v soudní síni očima novináře	65
4.1. Role otce.....	65

4.2. Hlas lékaře.....	70
4.3. Soudní sbor, porotci a svědkové.....	75
5. Závěr.....	83
6. Prameny a literatura	87
6.1. Prameny.....	87
6.2. Literatura	91

Abstrakt

Předložená diplomová práce se zabývá obrazem matky vražednice v českém tisku druhé poloviny 19. století a začátku 20. století. V souvislosti s průmyslovou revolucí dochází ve střední Evropě k řadě změn, například větší mobilitě obyvatelstva, včetně mladých nesezdaných žen, které se tak dostávají mimo dohled své rodiny. Společnost se obává morálního úpadku, který souvisí nevázanou sexualitou a mimomanželských těhotenství, které mohou skončit vraždou nechtěného dítěte. Na formování stereotypního obrazu matky vražednice se velkou měrou podílel i dobový tisk. Novinové články zároveň sloužily i jako příběhy s morálním poselstvím, čímž mohly normativně působit na své čtenáře a čtenářky.

Klíčová slova

matky vražednice, vražda dítěte, ženská kriminalita, gender, infanticidium, českojazyčný tisk, noviny, 19. století, 20. století

Abstract

Subject of the presented paper is press image of murderous mothers in Czech press of the 2nd half of the 19th century through early 20th century. Industrial revolution contributed to several changes in central European society, for example higher mobility of the population, including young unmarried women, who hereby became separated from their relatives. There is a fear of moral corruption in the society, a fear related to unrestricted sexuality and extramarital pregnancy, which could lead to the murder of the unwanted child. Contemporary press largely contributed to form a stereotypical image of murderous mothers. Press articles also served as moral stories, which could normatively influence the readers.

Keywords

murderous mothers, infanticide, female criminality, gender, Czech press, newspaper, 19th century, 20th century

1. Úvod

Vražda dítěte je jev, který provází lidstvo všemi historickými epochami a vyskytuje se v každé známé kultuře. Nejčastějšími oběťmi se stávají nemocní nebo zdravotně postižení novorozenci, případně děti, které jsou sice zdravé, ale nechtěné. V některých kulturách šlo o nástroj kontroly velikosti populace, zejména v těch, které měly omezené znalosti antikoncepce a zároveň zde nebylo mnoho možností podstoupit bezpečně potrat. V islámské a židovsko-křesťanské tradici se naopak zabití novorozence stalo smrtelným hříchem. Jednalo se o fenomén, který vyvolával ve společnosti velké emoce. Nejinak tomu bylo i v éře průmyslové revoluce, která byla nejen dobou výrazných ekonomických, sociálních a demografických změn, ale také obdobím, kdy veřejné mínění do značné míry formovala tištěná média. A to i v případě matek vražednic.¹

1.1. Téma práce

V diplomové práci budeme zkoumat, jakým způsobem byla v českém tisku zachycovaná problematika matek, které zavraždily své dítě. Pro bádání jsme zvolili období od roku 1861, kdy začaly vycházet Národní listy, do roku 1914, tzn. začátku první světové války. V tomto období došlo k celé řadě demografických a ekonomických změn, kvůli nimž mnoho mladých neprovdaných žen z nižších sociálních vrstev opouštělo své domovy a stěhovalo se za prací. To znamenalo, že si ženy mohly počínat do jisté míry samostatně a dostávaly se mimo dohled své rodiny. Tento vývoj mohl ve společnosti budit obavy z možného mravního úpadku. Fenoménem, jenž

---

1 Kilday, Anne-Marie: A History of Infanticide in Britain, c.1600 to the Present, Basingstoke, 2013, str. 2–5.

se v tomto období neodmyslitelně vázal k morálně zpustlým ženám, byla vražda dítěte zplozeného mimo manželské lože. V 19. století je také patrný sílící vliv lékařských expertů, kteří nejenže ohledávali těla obviněných žen a zavražděných dětí, ale zkoumali také duševní stav matky a přinášeli jiný úhel pohledu na věc.

Novinové články jsou důležitým pramenem pro historické bádání. Pro období druhé poloviny 19. a začátku 20. století představují záznam o tom, jaké diskurzy se uplatňovaly v případech matek, které zabily vlastní děti. Noviny často formovaly veřejné mínění, a to nejenom co se týče jednotlivých vražednic, ale i ohledně fenoménu vraždy dítěte jako takového.²

1.2. Výzkumné otázky

V rámci našeho bádání se v první řadě zaměříme na to, jakým způsobem byla v tisku zobrazována vražednice jako žena, která zabila vlastní dítě, a tím pádem se vzepřela určité společenské roli, totiž pečující a milující matky, jež jí byla *a priori* přisuzována z hlediska jejího genderu. Předmětem bádání nebudou jenom případy vražd novorozenců, ale i vraždy starších dětí. Do výzkumu zahrneme také případy, kdy bylo dítě zabito nevlastní matkou. Bude nás také zajímat, jak je v novinových článcích prezentován idealizovaný obraz ženství a mateřství. Budeme zkoumat, jaké motivy chování novináři ženě vražednici obvykle přisuzovali. Konkrétně se soustředíme na problematiku nedostatku mateřské lásky, otázku chudoby, ženina studu nebo obav ze sociální stigmatizace. Zabývali se autoři článků také duševním stavem obviněné matky? Jakým způsobem noviny abnormální duševní stavy popisovaly? Objevovala se v novinách otázka vlivu těhotenství, porodních bolestí nebo kojení na ženu

---

2 Goc, Nicola: *Women, Infanticide and Press*, Farnham, 2013, str. 11–15.

psychiku? V jakých případech byl vražedný čin vysvětlován jako projev šílenství?

Dále nás bude zajímat, jak novináři referovali o otcích zavražděných dětí. Byli v článcích muži zmíněni? Kladli jim novináři za vinu situaci, do které se žena dostala, např. skutečnost, že zanechali matku svých dětí bez prostředků? Nebo zde byli muži zmíněni pouze jako anonymní svůdci? Podíváme se také na to, jakým způsobem se novináři stavěli k dalším aktérům, kteří do procesů s matkami vražednicemi vstupovali. Objevovala se v novinách kritika soudního sborů a porotců? Čeho se týkala? Zaznamenali novináři postoj přítomné veřejnosti k procesům s obviněnými matkami a o jaký postoj šlo? Nakonec nás bude zajímat, nakolik se do článků promítal vliv lékařského, potažmo širšího vědeckého diskurzu.

1.3. Struktura práce

Práce je rozdělena do třech hlavních kapitol. Na úvod bychom rádi zasadili problematiku matek vražednic do širšího kontextu, který se pojil k průmyslové revoluci a s ní souvisejícími změnami ve společnosti. V první kapitole se na základě pramenů a dostupné literatury podíváme na to, jak společnost v 19. a začátkem 20. století pohlížela na matky vražednice. Budeme hovořit o tom, jaké ženy byly typickými pachatelkami tohoto činu a proč. Zaměříme se také na nejčastější motivace matek k činu. Budou nás zajímat obranné strategie, které ženy užívaly, aby se vyhnuly trestu. Dále se budeme věnovat otázce případných spolupachatelů. Podíváme na to, jakou roli a jakou váhu měl v tomto období hlas lékařského experta, zejména soudního lékaře, který prováděl pitvu dítěte, a jaký vliv měla na procesy s matkami vražednicemi soudobá psychiatrie. Vzhledem k tomu, že podstatnou část zkoumaných novinových článků tvoří reportáže ze soudní síně, na závěr kapitoly se podíváme na to, jak

vypadalo v 19. a začátkem 20. století trestní řízení se zaměřením na to, které prováděcí praktiky jsou relevantní z hlediska veřejného obrazu procesů s matkami vražednicemi.

V druhé kapitole se budeme věnovat tomu, jaký obraz matky vražednice vytvářel českojazyčný tisk v letech 1861–1914. Konkrétně se podíváme na to, jestli a v jakém kontextu se v člancích objevovala otázka mateřské lásky a správné péče o dítě. Další část této kapitoly bude věnována problematice chudoby jako zřetelného aspektu v mnoha zachycených trestních případech. Dále se zaměříme na otázku počestnosti, studu a stigmatizace svobodných matek a jejich dětí. A v neposlední řadě se budeme věnovat rovněž duševnímu stavu žen a otázce šílenství. V závěru kapitoly se podíváme na to, jak novináři při hodnocení konkrétních žen pracovali se stereotypy o matkách vražednicích a jestli se hodnocení matek lišilo v různých denících.

Třetí kapitola se bude věnovat dalším osobám, které se v člancích o matkách vražednicích hojně vyskytovaly a do procesu s matkami vražednicemi vstupovaly. Zaměříme se jednak na otce zavražděných dětí a jejich úlohu v celém procesu. Dále se podíváme na lékaře a lékařské posudky. Na závěr kapitoly budeme hovořit o tom, jaký prostor dostával v člancích soudní sbor, porotci, svědci a obecnostvo přítomné v soudní síni.

1.4. Prameny

Stěžejním pramenem práce je dobový tisk z let 1861–1914, předně deníky *Národní listy*, *Národní politika*, *Pražský denník*, *Lidové noviny*, *Moravská orlice*, *Plzeňské listy*. Ty jsou doplněny dalšími periodiky menšího nebo regionálního významu. Použita byla vydání dostupná v on-line databázi Kramerius. Konkrétně jsme se zaměřili na články, které se týkají vraždy dítěte matkou nebo macechou (v jednom případě se vraždy dopustila

babička dítěte). Jednalo se zejména o reportáže z rubrik zaměřených na soudní zpravodajství (např. Ze soudní síně), dále pak prostá zpravodajská oznámení v části novin zaměřené na domácí i zahraniční zprávy a publicistiku typu komentáře, fejetony a eseje. Ve výzkumném souboru jsou zastoupeny novinové články z celého zvoleného období. Nejstarší článek pochází z roku 1862 a nejnovější z roku 1913. Nepředpokládáme, že se nám podařilo zahrnout všechny novinové články, které v daném období v českém tisku vyšly, cílem však bylo vytvořit dostatečně velký soubor textů, na kterém by bylo možné ukázat specifika novinářského diskurzu, který se matek vražednic týkal.

V 19. století a na začátku století 20. byly noviny dominantním médiem, které zprostředkovávalo lidem zprávy a informace. Noviny tudíž mohly velkou měrou formovat způsob, jakým lidé vnímali svět kolem sebe. Plnily také bezpochyby ideologickou funkci a upevňovaly pozici, kterou žena v patriarchální společnosti měla. Autoři článků k tomu používali nejrůznějších prostředků. Záleželo na kontextu, ve kterém se zpráva objevila, užitých jazykových prostředcích, řečnickém stylu nebo i tónu, v jakém byl článek napsán. Noviny bezpochyby pomáhaly utvářet stereotypní obraz „matky vražednice“. Ve druhé kapitole se pokusíme zmapovat a roztřídit určité opakující se stereotypy, které novináři v případě matek vražednic systematicky používali.³

Reportáže ze soudních síní sloužily do jisté míry také jako příběhy s morálním poselstvím. Měly čtenáře poučit o tom, co je a co není z hlediska společnosti přípustné. Zprávy o matkách vražednicích v tomto směru cílily zejména na mladé neprovdané ženy, které měly zrazovat od nevázaného sexuálního chování. Novinové články ze soudní síně se ale zároveň mohly stát prostředkem, který dával prostor pro vyjádření těm

---

3 Goc, Nicola: *Women, Infanticide and Press*, Farnham, 2013, str. 23.

vrstvám obyvatel, které jinak zůstávaly na okraji diskurzu. V případě matek obviněných z vraždy dítěte šlo často o chudé neprovdané služebné. Otázkou ovšem je, nakolik bylo toto vyjádření formováno redaktorem, který článek sepisoval. Ve většině případů totiž v novinách chyběla osobní výpověď obviněné ženy.⁴

Zároveň byla tištěná média produktem, který se prodával za účelem zisku a novinové články měly za úkol čtenáře zaujmout a pobavit. Výběr témat článků se často řídil podle momentální poptávky publika. Kriminální reportáže nicméně byly mezi čtenáři značně populární a postupně si vydobily své místo ve velkých i malých regionálních denících. Autoři článků pochopitelně nevěnovali všem soudním procesům stejnou pozornost a probíhala zde selekce. Dá se předpokládat, že byly upřednostňovány soudní případy, které měly potenciál vzbudit zájem široké veřejnosti. Často se jednalo o „senzační případy“, které určitým způsobem vybočovaly z řady, budily kontroverze a vyvolávaly silné emoce – například kvůli okolnostem vraždy, osobě obviněné ženy nebo surovosti, s jakou byl čin spáchán (např. vdaná žena v záchvatu šílenství zavraždila své tři děti a následně spáchala sebevraždu).⁵

Zkoumaná tematika se objevovala v následujících periodikách: *Národní listy*, které začaly vycházet jako deník 1. ledna 1861. Zprvu byly politickým orgánem Národní strany, později jejího mladočeského křídla. Od roku 1874 noviny sloužily samostatné Národní straně svobodomyslné. *Národní listy* se angažovaly v boji proti vídeňským vládám a vyslovovaly se pro rovnoprávnost národů, autonomii a federalismus.⁶

---

4 Tamtéž, str. 171–175.

5 Tamtéž, str. 24–26.

6 Beránková, Milena: Dějiny československé žurnalistiky, 1. díl: Periodický tisk do roku 1918, Praha, 1981, str. 157–163.

Přímým předchůdcem *Národní politiky* je Česká politika, která vycházela jako příloha německého deníku *Politik*. Od konce roku 1883 vycházely noviny samostatně. Podporovaly staročechy a z českých politických listů měly nejvyšší náklad. Na Moravě plnila funkci hlavního staročeského tiskového orgánu *Moravská orlice*, která vycházela od roku 1863. Od roku 1885 její náklad postupně klesal, což pravděpodobně souviselo s úpadkem staročeské strany. V západních Čechách fungovaly jako politický deník staročechů *Plzeňské listy*.⁷

Lidové noviny založil v Brně roku 1893 Adolf Stránský. Deník byl spjat s lidovou stranou. Vznikl spojením Moravských listů a olomouckého časopisu *Pozor*. *Pražský denník* začal vycházet 16. června 1866 a navazoval na vládní list *Pražské noviny*. Šlo o úřednický list, jehož účelem bylo informovat české obyvatelstvo o nových změnách v Rakouském císařství. Měl za cíl uklidňovat rozjítřené nálady, které vyvolávala opoziční periodika.⁸

Co se týče dalších zastoupených novin, v souboru se nachází články z regionálních katolických novin *Našinec* vydávaných v Olomouci⁹, týdeníku českých pokrokových židů *Rozvoj* vydávaný v Pardubicích¹⁰, kulturního a literárního čtrnáctideníku *Stopa*, sociálnědemokratického listu *Nová doba* vydávaného v Plzni¹¹, dělnického týdeníku *Přítel dělníků* vydávaného v Moravské Ostravě¹², jihočeského *Budivoje* vydávaného v Českých Budějovicích¹³, jihočeského regionálního katolického týdeníku

---

7 Tamtéž, str. 157–163.

8 Tamtéž, str. 178.

9 Kubíček, Jaromír a kol.: *Noviny České republiky od počátku do roku 1918*, Část 1, Brno 2008, str. 224.

10 Tamtéž, str. 325.

11 Tamtéž, str. 239.

12 Tamtéž, str. 313.

13 Tamtéž, str. 60.

Štít vydávaného v Jindřichově Hradci¹⁴, opozičního protistaročeského periodika *Velehrad* vydávaného v Kroměříži¹⁵, regionálního týdeníku *Obnova* vydávaného v Hradci Králové¹⁶ a rokycanského týdeníku *Žďár*¹⁷. Na česky hovořící obyvatelstvo a české vlastence ve Slezsku byly zaměřené *Noviny Těšínské*¹⁸ a *Opavský týdeník*¹⁹.

Z časopisů je zde zastoupena *Pochodeň*²⁰, list pokrokového dělnictva v severních Čechách, který se následně stal tiskovým orgánem Komunistické strany Československa. Dále západočeská *Stráž podbrdská*, což byl časopis hájící zájmy středních vrstev a dělnictva, který vycházel ve Zbirohu. Jeden z článků pochází taktéž z feministického časopisu *Ženské listy*²¹.

1.5. Literatura

Výrazná část současného historického výzkumu se zaměřuje na studium marginalizovaných vrstev obyvatelstva a lidí na okraji, jako byli tuláci, žebráci nebo Cikáni. Studium dějin kriminality ovlivňují trendy současného multidisciplinárního dějepisectví, výzvy historické antropologie a gender studies. Specifika ženské kriminality zachycuje především výzkum čarodějnictví a zločinu infanticidia.²²

---

14 Tamtéž, str. 360.

15 Tamtéž, str. 378.

16 Tamtéž, str. 253.

17 Tamtéž, str. 412.

18 Tamtéž, str. 244.

19 Tamtéž, str. 262.

20 Tamtéž, str. 283.

21 Tamtéž, str. 180.

22 Musilová, Stanislava: Žena za katrem: V síti trestněprávních a kriminalizačních mechanismů druhé poloviny dlouhého 19. století, Ústí nad Labem, 2019, str. 11–27.

V rámci německého dějepisectví se vraždám dětí jako typicky ženskému zločinu věnoval Richard van Dülmen. V knize *Frauen vor Gericht: Kindsmord in der Frühen Neuzeit*²³ se zabývá důvody, proč vzrostl počet dětských vražd v období od poloviny 16. století do poloviny 18. století. Klade si také otázku, proč byly matky vražednice v tomto období tak systematicky pronásledovány a přísně trestány. Ve snaze vykreslit obraz raně novověké společnosti se van Dülmen snaží tento vývoj postihnout, popisuje průběh trestního řízení a motivy žen, které své dítě zavraždily.

Období od počátku 19. století do poloviny 20. století se věnuje Karsten Uhl v knize *Das „verbrecherische Weib“: Geschlecht, Verbrechen und Strafen im kriminologischen Diskurs 1800–1945*.²⁴ Při svém bádání vychází z práce Michela Foucaulta a provádí kritickou analýzu diskurzu takzvaných „zločinných ženštin“ v kriminologických pojednáních, příručkách a člancích v časopisech. Autor si klade otázku, jaké byly důvody odlišného přístupu k trestání žen a mužů, a snaží ukázat, jakým způsobem byla v rámci kriminalistického diskurzu utvářena a obhajována specifická povaha ženského zločinu a potažmo upevňována genderová role ženy ve společnosti.

Problematice dětských vražd se v britském dějepisectví věnuje například Anne-Marie Kilday. V knize *A History of Infanticide in Britain, c. 1600 to the Present*²⁵ si klade za cíl zachytit změny v přístupu k matkám vražednicím v období od raného novověku do současnosti. V kontextu naší práce je důležitá zejména pátá kapitola knihy *The Pendulum of Opinion: Changing Attitudes to Infanticide*, kde se autorka věnuje problematice

---

23 Dülmen, Richard van: *Frauen vor Gericht: Kindsmord in der Frühen Neuzeit*, Frankfurt nad Mohanem, 1991.

24 Uhl, Karsten: *Das „verbrecherische Weib“: Geschlecht, Verbrechen und Strafen im kriminologischen Diskurs 1800–1945*, Mnichov, 2003.

25 Kilday, Anne-Marie: *A History of Infanticide in Britain, c.1600 to the Present*, Basingstoke, 2013.

vražd dětí ve viktoriánské Anglii. Těžištěm jejího zájmu je anglický chudinský zákon z roku 1834, který zprostil otce povinnosti platit na své nemanželské děti. Autorka se věnuje také morální panice ohledně infanticidia.

V práci využíváme zejména knihy Nicoloy Goc *Women, Infanticide and Press*, která se věnuje přímo problematice matek vražednic a denního tisku.²⁶ Pomocí kritické analýzy diskurzu zkoumá jednak roli The Times v kampani proti anglickému chudinskému zákonu z roku 1834, jednak roli regionálního tisku v trestaneckých koloniích v Austrálii. Matku vražednici označuje za hrozbu pro patriarchální společnost z toho důvodu, že vražedkyně svým činem nejenom postavila na hlavu představu viktoriánské společnosti o mateřství, ale zároveň jím násilně narušila pokrevní linii muže. Nejzajímavější je pro mě autorčino uchopení Foucaultovy koncepce toho, jakým jazyk funguje v rámci sociálních procesů a jak se stává prostředkem tvorby a utužování mocenských vztahů.²⁷ Dále pro mě byl inspirativní způsob práce s historickými prameny s využitím metodiky kritické diskurzivní analýzy novinových článků, jak ji popsal John E. Richardson v knize *Analysing Newspaper*.²⁸

Co se týče českého prostředí, tématu kriminality v raném novověku se věnuje Daniela Tinková v knize *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*.²⁹ Konkrétně se zabývá tím, jak se pod vlivem osvícenství formovaly představy o tom, co je zločin. Provádí srovnání dobových poměrů ve Francii a v habsburské monarchii 18. století. Tinková se problematice věnuje na úrovni legislativní, na úrovni normativní a na úrovni praktické

---

26 Goc, Nicola: *Women, Infanticide and Press*, Farnham, 2013.

27 Foucault Michael: *Archeologie vědění*, Praha, 2002.

28 Richardson J. E.: *Analysing Newspaper: An approach from Critical Discourse Analysis*, Londýn, 2017.

29 Tinková Daniela: *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha, 2004.

aplikace v rámci soudních procesů. Problematiku změny pohledu na zločin infanticidia se věnuje v kapitole *Předcházet či trestat?*.

Téma žen vražedkyň zpracovává Alice Velková v habilitační práci *Vina a trest: Vraždy spáchané ženami v českých zemích ve druhé polovině 19. století*³⁰, která později vyšla v německém jazyce jako *Schuld und Strafe: Von Frauen begangene Morde in den böhmischen Länder in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*³¹. Stěžejním tématem práce je, jak se na pozadí změn, které se udály během transformace tradiční společnosti ve společnost moderní, proměnila nejenom samotná trestná činnost, ale i společenská a normativní kriminalizace nebo naopak dekriminalizace určitých činů.

Ženské kriminalitě se věnuje také Stanislava Musilová ve své práci *Žena za katrem: V síti trestněprávních a kriminalizačních mechanismů druhé poloviny dlouhého 19. století*³², ve které zkoumá internační zařízení určená výhradně ženám. Zajímají ji též genderově specifické rysy činnosti odsouzených žen, které se ukazují zejména na typickém ženském zločinu infanticidia.

Okrajově se tématu žen vražednic zabývá také historička Milena Lenderová např. v knihách *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*³³, (tématika ženské kriminality), *Radostné dětství? Dítě v Čechách*

---

30 Velková, Alice: *Vina a trest: Vraždy spáchané ženami v českých zemích ve druhé polovině 19. století*, Habilitační práce, FF UK, Praha, 2012.

31 Velková Alice: *Schuld und Strafe: Von Frauen begangenen Morde in den böhmischen Ländern in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, Mnichov, 2012.

32 Musilová, Stanislava: *Žena za katrem: V síti trestněprávních a kriminalizačních mechanismů druhé poloviny dlouhého 19. století*, Ústí nad Labem, 2019.

33 Lenderová, Milena – Jiránek, Tomáš – Doušová, Hana: *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století, II. Díl: Život všední i sváteční*, Pardubice, 2005, str. 172–179.

*devatenáctého století*³⁴ (vražda dítěte) a *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*³⁵. Ve všech případech je téma infanticidia pojato v širším kontextu kapitol týkajících se těhotenství, porodu a mateřství.

---

34 Lenderová, Milena – Rýdl, Karel: Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha, 2006, str. 282–283.

35 Lenderová, Milena: Žena v českých zemích od středověku do 20. století, Praha, 2009, str. 571–574.

2. Vražda dítěte jako ženský zločin

Jak jsem si již psali výše, novináři do jisté míry utvářeli a upevňovali stereotypní obraz matky vražednice. V této kapitole se blíže podíváme na to, jakou roli přisuzovala ženě společnost druhé poloviny 19. a začátku 20. století, a tedy proč byla vražda dítěte vlastní matkou považována za společenskou hrozbu. Dále nás bude zajímat motivace matek vražednic, možní spolupachatelé a obranné strategie, které ženy během výslechu používaly. Krátce se zmíníme také o soudobé praxi soudního lékařství, psychiatrii a celkovém průběhu soudního řízení.

2.1. Matka vražednice ve veřejné debatě

Průmyslová revoluce přinesla do střední Evropy řadu citelných změn. S probíhající industrializací a urbanizací nastaly geografické, demografické, sociální změny, kdy se část venkovského obyvatelstva přesunula do měst. Díky čím dál hustší železniční síti bylo také mnohem snazší překonávat velké vzdálenosti a dojíždět za prací nebo i zábavou. S tím souvisel postupný rozpad široké rodiny, která pečovala o své členy. Naopak se upevňovala vazba děti-rodice-prarodiče. V prostředí středních vrstev došlo k jasnému oddělení sféry veřejné od soukromé. Veřejné dominovali muži, do soukromé patřily ženy, které zastávaly roli hospodyně, manželky a matky. Vzniká model ženy jako obětavé, milující, shovívavé bytosti, která oddaně pečuje o členy své rodiny. Je nedotčená děním ve veřejném prostoru a potřebuje ochranu muže.³⁶

---

36 Lenderová, Milena – Jiránek, Tomáš – Macková, Marie: Z dějin české každodennosti: Život v 19. století, Praha, 2009, str. 72–91.

Také odborný diskurz přispívá k vytvoření nové ženské identity a specifické povahy ženské psychiky. Pro osvícenské vědce se stal klíčovým myšlenkový proud, který zdůrazňoval esenciální rozdíly mezi pohlavími a komplementární charakter vztahu mezi muži a ženami, maskulinitou a femininitou. Ženina sexualita a reprodukce hrála klíčovou roli jak v její fyziologii, tak psychologii. Ženám je tak připisována svébytná tělesnost, citovost a nestálost, která se nachází v opozici vůči mužským vlastnostem. Ženy a muži se stávají naprosto odlišnými bytostmi a v průběhu 19. století se tato dichotomie nadále rozvíjí.³⁷

Obraz ženy jako milující matky se sice silně odrazil jak v legislativě, tak v umění, ve skutečnosti ale vztah matky k dětem v tomto období nebyl zcela bezprostřední. Ve vyšších vrstvách se o děti v prvních letech jejich života staraly chůvy a kojné. Co se týkalo nižších vrstev společnosti, žena se obvykle účastnila ekonomického chodu rodiny a péče o děti byla tudíž často svěřena prarodičům, starým lidem v nepříbuzném vztahu, nebo starším sourozencům.³⁸ Zvlášť svobodné matky často velice krátce po porodu převáděly své děti na umělou výživu a nechávaly je v cizí péči, aby se samy mohly nechat najmout jako kojné. Vedle práce v továrně nebo prostituce to pro ně jako pro „padlé ženy“ byla jedna z mála možností výdělků.³⁹

Zároveň v tomto období vzrostla průměrná délka života, objevil se fenomén plánovaného rodičovství, klesla dětská i kojenecká úmrtnost. Přesto je třeba zdůraznit, že je 19. století obdobím, kdy byla smrt malého dítěte stále poměrně častým jevem. Zdaleka nejčastější příčinou smrti byla

---

37 Tinková, Daniela: Tělo, věda, stát: Zrození porodnice v osvícenské Evropě, Praha, 2010, str. 72–91.

38 Lenderová, Milena – Rýdl, Karel: Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha, 2006, str. 270–275.

39 Tamtéž, str. 114–121.

nemoc nebo chudoba.⁴⁰ Rozdíly v úmrtnosti byly na místní i mezinárodní úrovni obrovské (např. ve Francii byla ve srovnání s Bavorskem poloviční). Rozdíly existovaly mezi jednotlivými vesnicemi i čtvrtěmi jednoho města. Záleželo také na profesi rodičů. Až v posledních desetiletích 19. století nastal výrazný pokles dětské úmrtnosti téměř ve všech zemích Evropy.⁴¹

V období od osmdesátých let 19. století do poloviny 20. století české země patřily v rámci Evropy mezi oblasti, které měly nejvyšší kojeneckou úmrtnost. Lidé byli s dětskou úmrtností smíření a brali ji jako něco nezvratného. Nejvíce dětí obecně umíralo v nalezincích, mimo jiné proto, že se v dětském kolektivu lépe šířila nákaza, postrachem byly například pravé neštovice. Ještě v sedmdesátých a osmdesátých letech 18. století umíralo v nalezinci ve Vlašském špitále na pražské Malé Straně 80–90 procent dětí ve věku od jednoho měsíce do deseti let. Situace se výrazně zlepšila teprve až na konci 19. století.⁴²

Během 19. století hrály noviny klíčovou úlohu jako jediné médium, které bylo schopné efektivně oslovit velkou část veřejnosti. Důraz, který novináři ve svých článcích kladli na jednotlivé události, mohl hrát velkou roli v tom, které společenské jevy se dostávaly do popředí veřejného nebo politického zájmu a které zůstávaly na okraji.⁴³ Jedním z takových témat bezpochyby byly i matky vražednice, jelikož zabití dítěte vyvolávalo ve společnosti silné emoce, a to i přes přetrvávající vysokou přirozenou úmrtnost novorozenců a kojenců.

---

40 Tinková, Daniela: *Tělo, věda, stát: Zrození porodnice v osvěcenské Evropě*, Praha, 2010, str. 10.

41 Bacci, Massimo Livi: *Populace v evropské historii*, Praha, 2003, str. 179–183.

42 Lenderová, Milena – Rýdl, Karel: *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha, 2006, str. 150–152.

43 Goc, Nicola: *Women, Infanticide and Press*, Farnham, 2013, str. 171.

Množství prostoru, které v novinách dostávaly ženy, jež zavraždily vlastní dítě, se nicméně měnilo v závislosti na vnějších okolnostech. Například v kontextu Velké Británie jím byl anglický chudinský zákon z roku 1834, který vyvolal vlnu sociálně kritických ohlasů v deníku *The Times*, kde se autoři novinových článků pravidelně pozastavovali nad údajně velkým množstvím soudních procesů s matkami vražednicemi. V literatuře se dokonce v této souvislosti hovoří o morální panice.⁴⁴

Zejména v anglickém kontextu byla typickou, v tisku prezentovanou pachatelkou vraždy dítěte mladá svobodná matka, která se často živila jako nádenice nebo služka. Nesezdaná a ekonomicky samostatná žena, která nebyla pod dohledem manžela nebo rodiny, byla dle soudobé společnosti vystavena obzvlášť velkému riziku, že se dopustí mravního poklesku. Mohla být vnímána jako potenciální hrozba pro stávající společenský řád. Důvodem bylo mimo jiné to, že měla moc nad životem a smrtí mužova potomka.⁴⁵ V rámci soudobého diskurzu se kladl důraz na dohled nad mladými nesezdanými ženami. Byl kladen apel na hospodyně a paní domu, aby na své služky bedlivě dohlížely a sledovaly, jestli nevykazují známky těhotenství. Tíha zodpovědnosti tudíž byla hlavně na ženách samotných.⁴⁶ Přitom mladé služky byly v rámci svého nerovného postavení obzvlášť zranitelné, co se týče otázky sexuálního obtěžování. Otcem nechtěných dětí se velice často stávali právě zaměstnavatelé matky, případně další členové rodiny, ve které ženy sloužily, nebo spolupracovníci.⁴⁷

---

44 Kilday, Anne-Marie: *A History of Infanticide in Britain, c.1600 to the Present*, Basingstoke, 2013, str. 119.

45 Goc, Nicola: *Women, Infanticide and Press*, Farnham, 2013, str. 2–9.

46 Tamtéž, str. 80–85.

47 Kilday, Anne-Marie: *A History of Infanticide in Britain, c.1600 to the Present*, Basingstoke, 2013, str. 139.

Co se týče otázky ženské kriminality obecně, byly všechny „kriminálnice“ soudobou společností vnímány jako ženy, které vybočily ze své genderové role. Jelikož ženě společnost připisovala v první řadě roli matky, byla v případě žen obviněných ze zločinu zkoumána jejich schopnost řádně pečovat o potomky, a to i u deliktů, které s dětmi jako takovými přímo nesouvisely. Nedostatek péče byl jasným důkazem, že žena byla morálně zpustlá. Pokud se vyšetřovatel zabýval příčinami kriminálního chování zatčené ženy, často se uchýlil ke standardní formulaci o nedostatečné výchově, kvůli níž si obviněná osoba neměla možnost osvojit ženské schopnosti. Tyto schopnosti si v ideálním následně měla osvojit v internačním zařízení pro ženy.⁴⁸

Vražda vlastního dítěte se naprosto neslučovala s představou ženy jako bytosti naplněné něžným mateřským citem. Matky, které se vraždy dopustily, nejenže vybočily ze své očekávané genderové role, ale zcela bořily všeobecně sdílenou představu o tom, jak by se žena měla správně chovat a jaká je její „přirozenost“.⁴⁹ Ženy, které se vraždy dopustily, pak byly označovány jako krkavčí matky nebo zrůdy a jejich chování bylo považováno za nepřirozené a neženské. Vraždy dětí soudobá veřejnost vnímala jako známku morálního úpadku, který mohl rozvrátit celou společnost, tudíž bylo vraždění nutné zastavit, než se vymkne kontrole. V centru zájmu nebyla ani tak snaha o ochranu života dětí, jako spíš chování matky, která se vyhýbala mateřským povinnostem a nechtěla o své potomky pečovat (vražda byla vnímána extrémní případ tohoto chování).⁵⁰ Pokud bychom měli shrnout nějaké obecné charakteristiky zavražděných dětí, ve většině případů se jednalo o zabití novorozence nebo dítěte

---

48 Musilová Stanislava: Žena za katrem, Ústí nad Labem 2019, str. 109–110.

49 Kilday, Anne-Marie: A History of Infanticide in Britain, c.1600 to the Present, Basingstoke, 2013, str. 16.

50 Tamtéž, str. 120.

mladšího jednoho roku. V odborné literatuře se pro zavraždění dítěte užívá souhrnný pojem infanticidium. Rozlišuje se mezi neonaticidou, který se užívá v případě novorozenců zavražděných do 24 hodin po porodu, a filicidou, jež se užívá v případě vraždy starších dětí.⁵¹

2.2. Motivy matek vražednic

Zločin vraždy dítěte je komplexní jev a motivace obviněných žen se mohla případ od případu lišit. Duševní pochody matek obviněných z vraždy svého dítěte zůstávají historikům částečně skryty, zejména kvůli tomu, že se často jako jediné svědectví o činu dochovaly výslechy obviněných matek. Přitom řada žen používala nejrůznější obranné strategie, které jim měly zajistit, že se vyhnou trestu. Chování matek během výslechu a soudního procesu se mohlo různit – některé svého činu kajícně litovaly, jiné projevovaly lhostejnost (viz 2.3).⁵²

Na základě dosavadní literatury je patrné, že matky mohly mít k zavraždění dítěte celou řadu motivů. Vzhledem k tomu, že řada vražednic byly nemajetné svobodné matky, které se živily jako služky, mohl je k činu dohnat strach z hmotné nouze. Ženy se často obávaly toho, že budou kvůli nemanželskému dítěti propuštěny ze služby nebo že nebudou schopny se svým nízkým platem dítě samy uživit. O tom, že svobodné matky měly poměrně omezené možnosti výdělků (např. kojná), jsme se již zmiňovali výše. Zcela extrémním případem byly matky, které samy neměly střechu

---

51 Tamtéž, str. 137.

52 Kelly, James: *An unnatural crime: Infanticide in Early Nineteenth-Century Ireland*, *Irish Economic and Social History* 46 (1), Newbury Park, 2019, str. 66–110.

nad hlavou a byly nuceny žít se žebrotou. Ty mohly nabýt pocitu, že když novorozence zabijí, ušetří ho budoucího strádání a hladovění.⁵³

Podle Kellyho velké množství spáchaných činů infanticidia také přímo souviselo s přetrvávající stigmatizací nemanželských dětí, jejich matek a potažmo celé rodiny. Na ženy byl vyvíjen společenský tlak, aby si zachovávaly počestnost a chovaly se cudně. Svobodné matky se často styděly za to, že otěhotněly mimo manželský svazek.⁵⁴ Také jejich okolí jim dávalo jasně najevo svou nelibost. Postoj k svobodným matkám nebyl všude stejný, někde byl mírnější (to, že měla žena nemanželské dítě, zároveň znamenalo, že je plodná), někde naopak přísnější. Provinilé dívky čelily posměškům, morálnímu i veřejnému odsouzení, ale i nadávkám a bitím v rodině. Byly vyřazeny ze života mládeže, v kostele nesměly stát mezi děvčaty a měly zakázáno chodit „k muzice“. Svou roli hrála i církev, která dlouho praktikovala veřejné kárání svobodných matek v kostele. Na našem území se až do poloviny 19. století udržel obyčej, kdy musely takto provinilé ženy stát během bohoslužeb před vchodem do kostela. Skrývání těhotenství a následné zabití novorozeného syna nebo dcery pro ně mohl být jedním ze způsobů, jak svůj domnělý poklesek zakrýt a vyhnout se veřejnému zostužení.⁵⁵

S tím souvisejícím problémem byla i přetrvávající diskriminace nemanželských dětí samých. V českých zemích měly nemanželské děti potíže studovat, budovat úřednickou či církevní kariéru, nebo uzavřít rovnocenný sňatek. Přestože Josef II. vydal roku 1787 patent, kterým mimo jiné zrovnoprávňoval manželské a nemanželské děti, v praxi

---

53 Kilday, Anne-Marie: *A History of Infanticide in Britain, c.1600 to the Present*, Basingstoke, 2013, str. 151–187.

54 Kelly, James: *An unnatural crime: Infanticide in Early Nineteenth-Century Ireland*, *Irish Economic and Social History* 46 (1), Newbury Park, 2019, str. 66–110.

55 Navrátilová, Alexandra: *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha, 2004, str. 26–30.

předsudky přetrvávaly po celé 19. století. To jistě mohlo hrát svou roli ve chvíli, kdy se svobodná matka rozhodovala, jestli dítě zabije nebo ne. Její motivací mohla být snaha ušetřit dítě těžkého osudu.⁵⁶

Jedním z možných řešení situace chudých žen a svobodných matek byla instituce nalezince. Matka se však následně musela podrobit podmínkám, které stanovili zakladatelé ústavu. Musela např. porodit v porodnici, poskytnout své tělo studijním účelům a působit v nalezinci jako kojná. Mnohé ženy se podmínkám podříditi zdráhaly a snažily se pravidla ústavu obejít. Přivedly dítě na svět mimo porodnici a až potom je přinesly do nalezince. Případně porodily v ústavu, ale dítě si krátce poté odnesly domů a snažily se o ně pečovat samy.⁵⁷

Žena se mohla k vraždě dítěte uchýlit taktéž proto, že se kupříkladu snažila zakrýt mimomanželský vztah (s ženatým mužem), dopustila se incestu nebo se stala obětí znásilnění. Svou roli i v těchto případech jistě hrálo zoufalství a strach z reakce rodiny, zaměstnavatele, nebo kupříkladu sousedů. Budoucí matka se mohla obávat, že ona i dítě budou svým okolím ostrakizovány.

Pohnutky k vraždě bývaly ale i ryze pragmatické, pokud se žena chtěla vyhnout povinností spojeným s výchovou dítěte a zbavit se finančního břemene, které by péče představovala. Nemanželské dítě mohlo též ženu připravit o dobrou pověst a možnost se výhodně provdat. Ženinou motivací také v některých případech byla prostá nenávisť, kdy si na dítěti například vybil zlost poté, co ji opustil milenec.⁵⁸

---

56 Lenderová, Milena – Rýdl, Karel: Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha, 2006, str. 267–270.

57 Halířová, Martina: Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914, Dizertační práce, FF Univerzita Pardubice, 2012, str. 250.

58 Calabrese, Victoria: Dishonourable women? Infanticide and honour in Basilicata, 1880–1914, *Journal of Modern Italian Studies* 25 (3), Londýn, 2020, str. 1–21.

Co se týkalo vraždy staršího dítěte, mohlo jít o situaci, kdy se matka zprvu rozhodla, že se o potomka postará, ale její situace se v průběhu času změnila a ona se nakonec pod tíhou okolností odhodlala k vraždě. Pokud se jednalo o vdanou ženu, často šlo o důsledek nefunkčního manželství (násilí, alkoholismus).⁵⁹ Případně mohlo jít o netoleranci k dítěti, které žena sice vychovávala, ale nebylo její vlastní. Tato situace nastala třeba v případě, že si žena vzala vdovce s dětmi. Kromě žárlivosti zde mohla hrát roli obava z ekonomické zátěže.⁶⁰

Je patrné, že motivací mohly mít ženy celou řadu. V mnoha případech matku dohnalo k vraždě kombinace více faktorů. Ztráta dobré pověsti například vedla k tomu, že se žena dostala do ekonomických potíží (např. nemožnost sňatku, v případě nevěry v manželství mohl partner ženu přestat finančně podporovat).⁶¹

2.3. Obranné strategie matek vražednic

Ženy používaly celou řadu obranných strategií, které jim měly pomoci bránit se obvinění ze zločinu. V první řadě je třeba zmínit se o přípravných opatřeních, která jsou specifická v případě vraždy novorozence. Jde zejména o zatajování samotné skutečnosti, že žena byla těhotná. Ztrátu menstruace ženy vysvětlovaly blíže neurčeným onemocněním a aby zakryly měnící se tělesné proporce, nosily volné šaty nebo vycpávky. Ty často užívaly také v období po porodu, aby zakryly náhlý a výrazný úbytek

---

59 Lenderová, Milena: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha, 2009, str. 590–597.

60 Velková Alice: *Schuld und Strafe: Von Frauen begangenen Morde in den böhmischen Ländern in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, Mnichov, 2012, str. 181.

61 Calabrese, Victoria: *Dishonourable women? Infanticide and honour in Basilicata, 1880–1914*, *Journal of Modern Italian Studies* 25 (3), Londýn, 2020, str. 1–21.

hmotnosti. Pokud se ženě úspěšně podařilo utajit graviditu, zvyšovaly se i její šance, že se jí následně podaří zakrýt i zločin. Podobné počínání, spolu kupříkladu s absencí připravené výbavy pro novorozence, vyšetřovatelé považovali za jeden z důkazů, že matka dítě zabila úmyslně.⁶²

Následně ženu čekal porod, který probíhal ve skrytu, v tichosti a obvykle i bez asistence. Pro ženu, která se živila jako služka, nebylo úplně jednoduché si takové soukromí zajistit. Navíc byl porod bez cizí pomoci poměrně velký hazard se zdravím.⁶³ Další obrannou strategií bylo zahlazování stop, například když se žena zbavila zakrváceného oblečení nebo uklidila na místě činu. Bezprostředně po porodu se také žena musela vrátit ke svým denním povinnostem, aby nevzbudila podezření u svých zaměstnavatelů. Pokud se o těhotenství a porodu její okolí přece jen dozvědělo, další možnou strategií mohlo být tvrzení, že dítě odnesla například ke svým rodičům.⁶⁴

Pokud na ženu padlo podezření z vraždy, následně zapírala nejen zločin, ale i skutečnost, že by byla těhotná a porodila. Pokud se během lékařské prohlídky prokázalo, že žena gravidní byla a nedávno přivedla na svět dítě, obviněné matky často změnilly strategii. Během výslechu také ženy tvrdily, že si svého těhotenství nebyly vědomy (zejména prvorodičky). Případně se vyšetřovatele snažily přesvědčit, že o svém těhotenství věděly, ale myslely si, že k porodu nedošlo, nýbrž že potratily. Matky se také často snažily přesvědčit vyšetřovatele, že se dítě narodilo mrtvé nebo že k úmrtí došlo nešťastnou náhodou během porodu. Tyto obranné strategie měly poměrně velkou šanci na úspěch, jelikož pro soudní lékaře bylo poměrně těžké určit,

---

62 Musilová Stanislava: *Žena za katrem*, Ústí nad Labem, 2019, str. 124–126.

63 Kilday, Anne-Marie: *A History of Infanticide in Britain, c.1600 to the Present*, Basingstoke, 2013, str. 58–64.

64 Musilová Stanislava: *Žena za katrem*, Ústí nad Labem, 2019, str. 122.

zda se dítě narodilo živé nebo mrtvé, nebo zda zemřelo nešťastnou náhodou během porodu, či násilnou smrtí. Například podlitiny na krku mohly sice znamenat, že matka dítě uškrtla, ale mohlo rovněž jít o následek toho, že došlo k porodním komplikacím a dítě mělo kolem krku obtočenou pupeční šňůru.⁶⁵

Obviněné ženy taktéž užívaly obranné strategie, které měly zdůvodnit nebo ospravedlnit zločinné jednání. Mezi nejčastější patřilo upozorňování na hmotnou nouzi, kdy se matka obhajovala tím, že neměla dost prostředků na to, aby dítě zaopatřila. Ženy se také často vymlouvaly na strach z reakce okolí nebo vlastní rodiny. Další obrannou strategií, kterou žena mohla použít, bylo označit za iniciátora zločinu otce dítěte. Podle Stanislavy Musilové se však užívání této strategie pro druhou polovinu 19. století nepotvrdilo. Příčinu vidí v dekriminální zločinu smilstva a ve změně pohledu na sexuální vztahy.⁶⁶

Jak je patrné z výše uvedeného textu, obranné strategie matek vražednic lze roztrždit do tří skupin: přípravné (skrývání těhotenství), skrývání stop (vycpávky nošené po porodu) a na závěr jsou tu obranné strategie užívané přímo při výslechu (tvrzení, že si žena myslela, že nešlo o porod, ale o potrat).

2.4. Pachatelé a spolupachatelé z ženina okolí

Vražda dítěte, zvláště novorozence, je v literatuře často označována jako typický ženský zločin, jelikož pachatelem nejčastěji bývá přímo biologická matka dítěte. V některých případech však mohly čin vykonat i další osoby

---

65 Tamtéž, str. 118–130.

66 Tamtéž, str. 128–131.

z ženina okolí. Šlo kupříkladu o otce dítěte, příbuzné matky nebo porodní bábu. Tyto osoby se také mohly výraznou měrou na vraždě spolupodílet.⁶⁷ Co se týče otců zavražděných dětí, obvykle se povinností spojeným s příchodem dítěte na svět vyhnuli tak, že od matky utekli, proto se nestávalo často, že by se stali přímo spolupachatelem vraždy. Pokud k tomu došlo, kromě samotné snahy pomoci matce vyhnout se trestnímu stíhání mohlo být jejich motivací také skrývání nevěry, pokus o záchranu vlastní pověsti nebo snaha vyhnout se vyživovacím povinností.⁶⁸ V tomto směru hrál klíčovou úlohu občanský zákoník z roku 1811, kdy byl na prvním místě dítě povinen vyživovat otec, následně matka, a pokud vyživovací povinnost nemohla plnit ona, tak přišli na řadu její rodiče.⁶⁹ Přestože mnoho žen v soudních síních vypovědělo, že se vraždy dopustily poté, co byly opuštěny otcem svého dítěte a zanechány bez prostředků, role muže byla v celém procesu brána jako podružná. Jeho jméno se v tisku často ani neobjevovalo. Podle Stanislavy Musilové pro období 19. století platilo, že pokud otec nebyl pachatelem nebo spolupachatelem zločinu infanticidia na nemanželském dítěti, byla jeho totožnost nevýznamnou informací a neobjevovala se ani ve spisech.⁷⁰ Co se týkalo porodnic a nalezinců, zde roli otce převzal stát. Jména otců se zde tajila. Od 60. let 19. století začaly zejména ženské spolky upozorňovat na nespravedlivost tohoto systému, kdy otec nebyl nucen aspoň částečně platit za péči o své dítě. Nicméně až v roce 1905 bylo v Zemské porodnici

---

67 Kilday, Anne-Marie: *A History of Infanticide in Britain, c.1600 to the Present*, Basingstoke, 2013, str. 64–72.

68 Tamtéž, str. 65.

69 Mičánek, Jan: *Právní postavení nemanželských dětí v ČSR: podle práva platného v zemích českých a se zvláštním zřetelem k odchylným ustanovením na Slovensku*, Brno, 1947, str. 200.

70 Musilová Stanislava: *Žena za katrem*, Ústí nad Labem, 2019, str. 130.

a nalezinci zřízeno právní oddělení, které zjišťovalo jména otců a řešilo žaloby na určení otcovství a alimentální žaloby.⁷¹

Ženě mohli pomáhat také členové rodiny – ať už v případě skrývání těhotenství před okolím, samotné vraždy dítěte, nebo zahlazení stop jak po porodu, tak po spáchaném zločinu (například jí pomohli zbavit se mrtvého těla). Nejčastějším spolupachatelem byly matka, sestra nebo teta. Porodní bába zase mohla dítě nenápadně usmrtit během porodu a tvrdit, že se dítě narodilo mrtvé.⁷²

2.5. Lékařský posudek

Porod byl v předmoderní době událostí, ke které měly tradičně přístup výhradně ženy, ať už šlo o příbuzné matky, sousedky nebo porodní báby. Lékaři byli voláni jen k obzvláště závažným případům, kdy byl ohrožen život dítěte i matky.⁷³ Porodní báby (případně zkušené místní ženy) taky prohlížely těla žen, které byly podezřelé z vraždy dítěte, a pátraly po známkách těhotenství a porodu. Prohlížely ženiny genitálie, zkoumaly prsa (velikost i zbarvení bradavek, přítomnost mléka), pátraly po striích na bříše a známkách poporodního krvácení.⁷⁴

Druhá polovina 18. století je stěžejní periodou, kdy došlo k přechodu od „babictví“ k porodnictví, kterému dominovali muži a opíralo se o psanou a univerzitní tradici. Největší inovací byla instituce porodnice. Mimoto, že měla poskytovat zdravotní péči a zajišťovat výuku, byla taktéž nástrojem

---

71 Halířová, Martina: Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914, Dizertační práce, FF Univerzita Pardubice, 2012, str. 153–154.

72 Kilday, Anne-Marie: A History of Infanticide in Britain, c.1600 to the Present, Basingstoke, 2013, str. 64–72.

73 Kilday, Anne-Marie: A History of Infanticide in Britain, c.1600 to the Present, Basingstoke, 2013, str. 58–64.

74 Tamtéž, str. 72–76.

sociální kontroly ve smyslu prevence potratů a infanticidia. Je otázkou, nakolik porodnice ke snížení počtu zavražděných dětí skutečně přispěly. Jelikož byly často situovány v hlavních městech regionu, pro ženy z venkova byly často špatně dostupné. V dobovém diskurzu navíc byla porodnice místem, kde rodily padlé ženy, proto se jim matky mnohdy vyhýbaly a rodily raději doma. Ženy se také – nikoli bezdůvodě – obávaly snadného šíření epidemií (např. pravých neštovic) v podobných ústavech.⁷⁵ Během 17. století začalo hrát důležitou roli v rámci soudního procesu s matkami vražednicemi stanovisko lékařů. Původně bylo jejich prvořadým úkolem prohlédnout tělo obviněné ženy a pátrat po známkách těhotenství a nedávného porodu. V průběhu 18. století se však pozornost lékařů přenesla z těla matky na ostatky dítěte. Lékaři se vyjadřovali k celé řadě klíčových otázek. Narodilo se dítě živé, nebo mrtvé? Bylo ve chvíli narození plně vyvinuté a životaschopné? Jaká byla příčina smrti? Nacházely se na těle dítěte známky násilí?

Odpovědi na tyto otázky měly velký vliv na soudní orgány a obsah lékařského posudku do značné míry rozhodoval o osudu obviněné ženy. Nicméně, často se stávalo, že lékaři na základě ostatků příčinu smrti jednoznačně určit nedokázali. Například testování toho, jestli byly plíce novorozence naplněny vzduchem, nebo-li hydrostatický test, který měl prokázat, zda novorozenec po porodu dýchal, byl v lékařských kruzích podrobován kritice pro svou nejednoznačnost.⁷⁶

Co se týče habsburského soustátí, lékaři a ranhojiči se v případě ohledání těl mrtvých dětí už v předtereziánské době řídili instrukcemi obsaženými ve dvorském reskriptu z 18. září 1733. Ten následně s drobnými úpravami

---

75 Tinková, Daniela: Tělo, věda, stát: Zrození porodnice v osvícenské Evropě, Praha, 2010, str. 519–522.

76 Tamtéž, str. 101–110.

přebral trestní zákoník Marie Terezie *Constitutio Criminalis Theresiana*. Pro rozvoj soudního lékařství bylo zásadní také zavedení nového tereziánského správního systému s hierarchizovanou zdravotní správou, které se promítlo i do lepšího dohledu nad zemřelými. Dalším důležitým krokem byla reforma výuky na lékařských fakultách. Tereziánský dvorský dekret z roku 1770 zaručoval, že mrtvé tělo nebude ohledávat nikdo, kdo nebyl prozkoušen na některé z lékařských fakult nebo na chirurgickém lyceu v habsburské monarchii.⁷⁷

Instrukce z roku 1814 pak přinesly podrobný harmonogram toho, jak má sekce probíhat, kdo má být přítomen a jak vyhotovit závěrečný posudek. Obdukce měla také jasně stanovená pravidla – nejprve se lékař věnoval vnějšímu ohledání těla, potom teprve vnitřnímu v pořadí hlava, hrud' a nakonec oblast střev. Pokud zde bylo podezření na otravu, byl detailně vyšetřen žaludek a střeva, načež byl jejich obsah dán k chemické analýze.⁷⁸ Další oblastí, ve které se uplatňovalo stanovisko lékařských expertů, bylo duševní zdraví obviněné ženy. V tomto kontextu se v průběhu 19. století také čím dál častěji uvádělo medicínské vysvětlení. Do diskuze o příčinách vražd novorozenců se stále více zapojovali lékaři z nově vzniklého oboru psychiatrie. V tomto období také vzrostl zájem medicínské veřejnosti o specifický psychický stav ženy v období těhotenství, porodu a kojení, který měl oslabovat její příčetnost.⁷⁹ Lékaři také věnovali značnou pozornost výzkumu poporodní psychózy, která se dávala do přímé souvislosti s vraždami novorozenců. Tenhle přístup se promítl taktéž do soudní praxe. V 19. století obhájci často vysvětlovali matčino chování tak, že ji zastihl nenadálý záchvat šílenství, nebo že ji zaskočily porodní bolesti,

---

77 Lietpoldová, Tereza: Právo a medicína ve vztahu k mrtvým tělům (sebevrahů) na přelomu 18. a 19. století, *Historie – Otázky – Problémy* 11/2019 (1), Praha, 2019, str. 166–167.

78 Tamtéž, str. 169–170.

79 Tinková Daniela: *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha, 2004, str. 336–337.

teré způsobily náhlé zatmění mysli.⁸⁰ Zároveň však byl v rámci diskurzu o matkách vražednicích upevňován obraz ženy jako pasivní bytosti, která je pouze vláčena okolnostmi a za svůj čin nenese plnou odpovědnost, jelikož jedná v pomatení smyslů, které je způsobené porodem.⁸¹

Šílenství jako důvod k zabití dítěte se často objevovalo v případech vdaných žen, které navenek neměly žádný jiný motiv k činu. Tyto ženy potom nečekalo trestní stíhání, ale léčba v ústavu pro choromyslné. Matka, která byla označena za duševně chorou, se sice vyhnula trestu, ale následně byla umístěna do ústavu pro choromyslné, čímž byla *de facto* vyloučena ze společnosti tak jako tak.⁸²

2.6. Průběh soudního řízení

Na závěr je pro úplnost třeba se krátce zmínit ještě o průběhu soudního řízení. Zde nastalo během sledovaného období několik zásadních změn a dá se předpokládat, že na průběh řízení s matkami vražednicemi mohlo mít vliv i to, jestli bylo hlavní přelíčení např. veřejné nebo nikoli. Základním rysem procesního řádu z 17. listopadu 1850 byla zásada volného hodnocení důkazů (tzn. neexistují závazné směrnice, které by určovaly míru důkazů potřebných k prokázání dokazované skutečnosti a určení síly jednotlivých důkazů), ústnost, veřejnost a zásada obžalovací (státní zástupce). Byly zavedeny porotní soudy.

---

80 Kilday, Anne-Marie: A History of Infanticide in Britain, c.1600 to the Present, Basingstoke, 2013, str. 151–187.

81 Uhl, Karsten: Das „verbrecherische Weib“: Geschlecht, Verbrechen und Strafen im kriminologischen Diskurs 1800–1945, Mnichov, 2003, str. 50–55.

82 Kilday, Anne-Marie: A History of Infanticide in Britain, c.1600 to the Present, Basingstoke, 2013, str. 151–187.

V souvislosti s porážkou revolučního hnutí však byly některé rysy nového procesního řízení odbourány a podobu trestního řízení následně upravoval trestní řád z 29. července 1853. Znamenalo to návrat k inkvizičním principům (tzn. soud je zapojen do vyhledávání důkazů), které platily v době před rokem 1848.⁸³ První fází řízení bylo vyšetřování vedené vyšetřovacími soudy, resp. vyšetřovacími soudci. Dětilo se na přípravné vyšetřování, během něhož probíhalo například vyslychání svědků nebo domovní prohlídky, a vyšetřování speciální, které zahrnovalo řízení proti obviněnému. Soud závěry vyšetřování projednal v tříčlenném senátě. Druhou fází bylo závěrečné přelíčení, které bylo obvykle neveřejné, i když byla možná výjimka.⁸⁴

Opětovnou změnu ve trestním řízení přinesl trestní řád z 23. května 1873, který částečně znamenal návrat k zásadám trestního řádu z roku 1850. V trestním řízení panovala trojinstančnost. Byl zrušen institut vyšetřovacích soudů. Přípravné stadium se dělilo na přípravné vyhledávání a přípravné vyšetřování. Přípravné vyhledávání měl provádět státní zástupce skrz úřady bezpečnostní (policie), vyšetřujícího soudce či okresní soud, přípravné vyšetřování probíhalo před soudem, kde mělo být obvinění určité osoby z trestného činu podrobena předběžnému zkoumání. V rámci hlavního přelíčení jednaly strany ve formě kontradiktorní (vyjednávání sporných skutečností formou polemiky). Vedlo se dokazování a následně soud vynesl výrok o vinně a trestu. Platila zásada obžalovací, rovnosti stran, bezprostřednosti a veřejnosti.⁸⁵ Trestní řád z roku 1873 dále zakotvil instituci porotních soudů pro těžké zločiny a politické zločiny a přečiny. Porota byla dvanáctičlenná. Členem poroty mohl být pouze muž, který byl

---

83 Vlček, Eduard: Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu, Brno, 2004, str. 56.

84 Šalák, Boris: Organizace soudnictví ve druhé polovině devatenáctého století, Praha, 2009, Diplomová práce, PF UK Praha, Katedra právních dějin, str. 115.

85 Tamtéž, str. 175.

gramotný, starší třiceti let, měl domovské právo v Předlitavsku a aspoň jeden rok pobýval v místě bydliště. Jak bude ještě vidět v kapitole 4.3, fakt, že případy obžalovaných žen, matek, z chudých poměrů, namnoze mladších třiceti let a patřících do skupin obyvatelstva, pro něž stále bydliště nebylo ani zdaleka samozřejmostí, posuzovala takto sestavená porota, neunikl kritické pozornosti referujících novinářů.⁸⁶

---

86 Velková, Alice: Proměny v aplikaci rozsudků trestu smrti v habsburské monarchii v průběhu 19. století v reflexi dobových statistik, Český časopis historický 116/2018, Praha, 2018, str. 72–73.

3. Matka vražednice v českém tisku

Případy matek vražednic budily ve společnosti velkou pozornost (viz 2.1), proto nás v první řadě zajímalo, jakým způsobem tisk představoval obviněné ženy. Postoj novinářů k matkám se pochopitelně článek od článku lišil. V některých případech se noviny k ženě stavěly kriticky a odsuzovaly ji, jindy ale používaly prostředky, kterými se snažily vzbudit u čtenáře sympatie. V těchto případech matka vražednice v článku vystupuje jako pasivní oběť okolností, například extrémní chudoby a sociálního vyloučení. V novinách se zřetelně objevovalo několik stereotypních pohledů na matku vražednici, které se pravidelně opakovaly – jak v článcích, které byly ve svém hodnocení matek příkré, tak v těch, jež ženy z jakéhokoli důvodu obhajovaly.

Prvním z nich byl pohled na matku vražednici jako na zrůdnou krkavčí matku, která byla přesným opakem předobrazu ženy jako obětavé bytosti naplněné rodičovskou láskou (viz 3.1). Ve druhém případě autor článku vykresloval matku vražednici jako ženu žijící v bídě, která své dítě zabila ze zoufalství (viz 3.2). Dalším opakujícím stereotypem byla lehkovážná a promiskuitní žena, pro kterou dítě představovalo překážku v jejích radovánkách (viz 3.3). Poslední typickým obrazem matky vražednice je žena, která zabila své dítě v okamžiku, kdy nebyla při smyslech, což se často vysvětlovalo jako důsledek porodních bolestí nebo matčiny trudnomyslnosti (viz 3.4).

3.1. Vražednice jako krkavčí matka

Jak už jsme nastínili výše, kriminálnice byly společností vnímány jako nedokonalé ženy, které vystoupily ze své role manželky a matky, jež byla

soudobou společností vnímána jako správná nebo dokonce naprosto přirozená. Novináři proto vytvářeli obraz matky vražednice jakožto „špatné matky“. To je však nemyslitelné bez toho, aby v první řadě formulovali, co to znamená být matkou dobrou a vytvořili tak idealizovaný obraz ženy, která svědomitě pečuje o své děti. Představy o tom, jak by se měla matka chovat, se v novinových článcích o vraždách dětí objevovaly prakticky neustále. Při studiu novin nás tedy zajímalo, jakým způsobem autoři článků konstruovali představu toho, jak se má žena v roli matky chovat správně (viz 2.1). Zabývali jsme se také tím, jaké byly v novinách zachycené dobové představy o tom, co je to vůbec mateřská láska a jak vypadá správná péče o dítě. Snažili se autoři nějakým normativním způsobem působit na své čtenářky? Jaké prostředky při tom užívali?

Autoři článků velice často stavěli matku vražednici do zřejmé binární opozice k milující a pečující matce. Na jedné straně novináři vylíčili obraz toho, jak by se podle nich měla chovat správná milující matka. Taková žena byla vdaná, hmotně zajištěná a o své dítě chtěla svědomitě pečovat. V článcích se často vyzdvihovalo její laskavé a obětavé chování. Velkou roli hrálo čisté a bezpečné prostředí, připravená výbava pro dítě a také strava. Novináři často užívali velice bohatých jazykových prostředků (např. zdvojnásobení) a nezdráhali se zapojit také symboliku barev – například milující matka měla pro dítě připravenou zlatou kolébku nebo bělostné prádélko, dítě pro ni bylo růžovou útěchou. Objevovaly se i případy, kdy autor článku využil obrazu obou milujících rodičů, matky i otce, kteří se společně radovali z narozeného dítěte. V dalších článcích se zase objevoval obraz bezdětného páru, který se marně snažil o vytouženého potomka. Novinář popisoval jejich opětovné zklamání a žal, které přichází pokaždé, když se ukáže, že žena není těhotná.

Jakmile autor článku formuloval chování „dobré matky“, dával je následně do ostrého protikladu s chováním matek vražednic, které děti nechtěly, obvykle byly svobodné, chudé, péči zanedbávaly, dítě týraly a nakonec se dopustily jeho vraždy. Obdobně jako v případě barvitého líčení bezpečného domova a milujících rodičů, se i zde objevovaly podrobné popisy, ale tentokrát dominovaly chladné, špinavé a stinné prostory (typicky půda, sklep nebo záchod). Místo měkké peřinky zde byla popisovaná tvrdá, studená země nebo prach, novorozenec byl často nahý a hladový, autor neopomněl zdůraznit ženino zlé mračení a těžce skrývanou nenávist k dítěti. Na rozdíl od pozitivního obrazu šťastné, milující a pečující rodiny, kdy je do dění okolo příchodu dítěte na svět zapojen i otec, je matka vražednice líčena jako osamocená žena, která byla opuštěná svým svůdcem.

To se jasně ukazuje v případě dělnice Anny D., svobodné matky, která byla obviněna z toho, že zavraždila svého novorozeného syna, jehož měla hodit z mostu na ledem pokrytou řeku. Národní listy píší na úvod reportáže ze soudní síně, která vyšla v červnu 1885 následující: *Jak mnoho lidí na světě, jež s toužebností vás očekávají, jež přejí si vás jako největší štěstí, a kteříž s největší péčí a něžností připravují vše k vašemu příští, aby vás slavně a radostně uvítali a jak mnoho oněch, kteří v nespokojenosti a smutku, ba v trpkém žalu tráví život svůj, že jim nebylo dopřáno štěstí, aby k nim růžová útěcha volala: „Tatíčku, matičko!“ Onde, kde vás očekává zlatá, měkce vystlaná kolébka a bělostné prádélko, onde, kde se čeká s napětím první znamení nového života a kde buší srdce mužovo, ženino v opětném očekávání a usedá vždy v opětném zklamání – onde neobjevujete se. Ale v ony kouty bídy a nedostatku, kde vás nečekají, kde si vás nepřejí, kde vám nemohou poskytnout ničeho, ani jména, ani radosti, kde vás přijímá z rukou osudu jen nešťastná, zhanobená žena bez manžela, matka při níž*

*není otce – tam přicházíte až příliš často.*⁸⁷ Zde stojí za také pozornost, že se autor pozastavuje nad údajně velkým množstvím nechtěných nemanželských dětí, které přicházejí do nevyhovujících podmínek, a tudíž se snadno mohou stát oběťmi vraždy. V tomto postoji se může zračit dobová morální panika (viz 2.1) týkající se matek vražednic.

Za jeden z možných motivů, který mohl vést ženy k tomu, že své dítě zavraždily, považovali autoři nedostatek mateřské lásky. Láska k dítěti je v novinách často popisována jako přirozený cit, který je vlastní všem ženám, ať už bohatým nebo chudým. Jak jsme naznačili ve 2.1, pro ženu, jejíž hlavní role byla spatřována v soukromé sféře v péči o rodinu a domácnost, mělo být mateřství přirozeným zdrojem štěstí a pocitu osobního naplnění. V některých případech autoři článků zacházeli v tomto obrazu až tak daleko, že zdůrazňovali potřebu matky dítě chránit, byť za cenu sebeobětování. Brali si k tomu příklady ze zvířecí říše, kdy samice chránila svá mláďata (bránila je před dravcem, zachraňovala je z hořícího hnízda) na úkor vlastní bezpečí, ba i života.

Objevily se články, kde se noviny obracely přímo na čtenářky, aby je upomínaly na jejich úlohu a na to, co vše pro ně dítě znamenalo. V případě Anastázie Wagnerové, jejíž případ se objevil v Národních listech v červnu 1885, autor článku oslovoval čtenářky: *Matky, kteréž máte děcko u prsu! Pohlédněte na drahé to nemluvně, jež nemá nikoho kromě vás. Zahleďte se v milé to oko nevědomého, nechápavého tvora, kterýž netuší dosud ničehož, než vaši blízkost, a pomyslete, že by přišel někdo, kdo by mu chtěl ublížit! Nehájily byste šíleně, zoufale život poupěte, jehož příchodem naplněno bylo vaše srdce novými, neznámými dosud pocity? Zemřete raději, než*

---

87 Národní listy, ročník 25, 7. 6. 1885, str. 5.

*byste dopustily, aby necitelná ruka sáhla na něžné stvoření, jež vás činí šťastnými, blaženými, bohatými.*⁸⁸

Přestože novinové články v mnoha případech popisovaly mateřskou lásku jako přirozenou věc, která je vlastní každé ženě, existovali autoři, kteří zastávali názor, že se citové pouto k dítěti nevytváří okamžitě po porodu, ale jeho budování vyžaduje určitý čas. Láska k dítěti podle nich vzniká až v době, kdy je dítě na světě a matka se o něj nějakou dobu stará a kojí ho. Pouto sílí zároveň s tím, jak se žena učí mateřským dovednostem. Takto se vyjádřil novinář v článku Před soudem, který vyšel v Zábavné příloze Plzeňských listů (patrně šlo v první řadě o příběh s morálním poučením a proces byl fiktivní) v srpnu 1908: *Kdyby to udělala hned po narození dítěte, kdy pobouřená mysl, hrozivá příšera hanby a nedostatku dusí dosud slabou mateřskou lásku, která dosud neměla ještě tolik času, aby v nitru jejím hlubších kořenů zapustila, kdyby zoufalé děvče v polovičním zmatení myslí bylo stalo se vražednicí, soudce sám by musil porotce k soucitu nabádati, ale dítě již batolilo se, hledajíc náruč matčino, jeho nevinné rty dovedly již vyslovovati posvátné jméno matčino, jež i hluchým uchem zachvíti musí, dovedly již projevití svou bolest i žal, jeho zraky pohlížely jasně do světa až posléze kalný pohled vyslaly k matce – vražednici...*⁸⁹

Jak jsme viděli již v předchozí citaci, dítě autoři článků popisovali jako nevinnou, nevědomou a zcela bezbrannou bytost, která světu kolem sebe nerozuměla a byla zcela odkázána na matčinu péči. Novorozenec měl zároveň k matce hned po porodu automaticky přilnout a toužit po její lásce. Autoři často velice barvitě popisovali muka, kterými si nechtěné a nemilované dítě v prvních hodinách života procházelo, když se snažilo získat si matčinu pozornost, a žena ho odmítala. Takto líčí utrpení

---

88 Národní listy, ročník 25, 4. 10. 1885, str. 3.

89 Plzeňské listy, ročník 44, 29. 8. 1908, str. 11.

vražděných dětí Pochodeň v článku Materství z listopadu 1912. Za povšimnutí rovněž stojí, že obraz rodinné idyly je zde líčen včetně „nepostradatelné“ chůvy (viz 2.1): *Malé to robě, lidský ten červík, není očekáván v takových případech láskyplnou náručí matky, jeho příchod neoslaví jásos šťastného otce, nečeká na ně bělostná peřinka v útulné kolébce a tichá píseň chůvy. Často rodí se tyto, předem smrti propadlé ubohé lidské bytosti v tmavých koutech sklepů nebo půd, na záchodech nebo na tvrdé hroudě polí a zahrad. – Bílé tělíčko dítěte třepe se minutku v prachu, nemá příležitost ani tónem uplatnit svůj slabý lidský hlásek a nepocítí ani jediné políbení své zoufalé roditelky. Dítě to proklínáno bylo již v lůně matky při každém svém záchvěvu, nenávistný pohled stihne ho, pakliže zoufalá matka uzná vůbec za dobré, na své dítě se podívati a již, již škrtí vražedná ruka krček vlastního svého děcka – často plodu to vášnivé šťastné chvíle lásky. Materství má své kruté, temné stíny.*⁹⁰

Je zjevné, že novináři nezdědkakdy využívali prostor, který jim poskytovaly články týkající se matek vražednic, aby normativně působili na své čtenáře, a hlavně čtenářky. Autoři článků se v uvedených příkladech nesnaží reflektovat situaci konkrétní ženy, ale často až přehnaně abstrahují, a v člancích se objevuje morální apel a částečně snad i snaha o osvětu. Novináři se také v některých případech na čtenářky přímo obraceli, aby jim připomněli jejich roli ochránkyň a pečovatelek o nevinné a bezbranné dítě, které potřebovalo jejich pozornost a lásku. Správná milující matka a krkavčí matka byly v člancích často zobrazeny jako dva protiklady. Upevňoval se tak dobový obraz toho, jak si má správná žena a potažmo matka počínat – má být vdaná, hmotně zajištěná, obětavá, laskavá a o svého potomka musí řádně pečovat, což mimo jiné znamenalo zajistit mu bezpečný domov, ošacení a stravu. Když novinář označil ženu za krkavčí

---

90 Pochodeň, ročník 7, 25. 10. 1912, str. 1–2.

matku, šlo o konstatování zřejmého selhání ženy při plnění její úlohy a porušení společenských norem. O situaci konkrétní matky vražednice to ale nemuselo mnoho vypovídat.

3.2. Vražednice jako žena v nouzi

Noviny často popisovaly celou řadu vnějších okolností, které mohly ženu vést k tomu, že se rozhodla usmrtit dítě. Hmotná nouze byla jedním z motivů, který se v článcích pravidelně opakoval. V této podkapitole nás bude zajímat, jakým způsobem byla chudoba v článcích zachycena. Považovali novináři bídu samu o sobě za dostatečný motiv k tomu, aby žena dítě zavraždila? Ozývaly se v novinách sociálně kritické hlasy?

Novináři v souvislosti s matkami vražednicemi otázku chudoby často zmiňovali. V některých případech je v článku bída dokonce zachycena jako hlavní důvod k tomu, proč se matka k vraždě dítěte uchýlila. Z článků je patrné, že většina obviněných žen byla svobodnými matkami, které pocházely z nemajetných vrstev a často se živily jako nádenice nebo služky, tudíž se do hmotné nouze mohly snadno dostat. Odpovídá to také dobovému obrazu typické matky vražednice (viz 2.1).

Hmotné zajištění mohlo být také důležitým měřítkem, podle kterého autor článku ženy hodnotil. Mnohdy se v novinách ostře rozlišovalo mezi tím, jestli žena měla, nebo naopak neměla prostředky na to, aby dítě sama uživila. K bídě se přihlíželo jako k polehčující okolnosti a také jako k něčemu, co by u porotců (a potažmo čtenářů) mělo vyvolat soucit. Zejména pokud se obviněná matka ocitla bez domova a byla nucena žít se žebráním, bylo to v článku zdůrazněno. Naopak pokud byla žena zajištěna dobře, ozýval se vůči ní v článcích kritický osten.

V článku Krkavčí otcové, který vyšel roku 1910 v kulturním a literárním čtrnáctideníku Stopa, autor ostře rozlišoval mezi chudým venkovským

děvčetem a takzvanou cizoložnicí z vyšších kruhů, kde druhá zmiňovaná v mnoha aspektech naplňuje stereotyp „nepočetné ženy“, jak jej představujeme v následující podkapitole 3.3. Chudá venkovská žena, které v zoufalství zabila své dítě, mohla být v jádru počestná a mít dobrý charakter. Novinář zde zdůrazňoval, že si taková matka vražednice zasloužila, aby se k ní soudní sbor a porota chovali se shovívavostí, protože zde byla vysoká šance, že se žena propříště poučí, a bude se chovat jako slušné a cudné děvče. Bohaté ženě připisoval novinář nelichotivé vlastnosti a nepředpokládal, že by se mohla polepšit, protože už byla v jádru zkažená. *Bývát' to někdy utrpení těžké a opravdové a před soudem stojí mnohdy děvče, které, třebaže ztratilo čest a žalováno jest pro vraždu, má v sobě mnohdy více počestnosti a charakteru, než mnohá cizoložnice z vyšších kruhů, která zbavuje se beztrestně plodu, vzešlého z hnusných, nemorálních a vypočítavých spojení.*⁹¹

Ženy se obávaly, že by dítě nedokázaly samy uživit, a často vyjadřovaly strach z toho, že by je nikdo nevzal s dítětem do služby nebo by nenašly ubytování. To se ukazuje i v případě sluzky Marie Müllerové, která zavraždila své novorozené dítě. Müllerová už jedno nemanželské dítě vychovávala a měla mít údajně obavy z toho, že by druhé neuživila. Lidové noviny o jejích motivech referují v červnu 1911 takto: *Uvedla, že dítě zavraždila ze zoufalství. Milenec ji opustil a ona nevěděla, co si má počít s dvěma dětmi.*⁹²

V novinách také často byly uvedeny důvody, proč se matka do hmotné nouze dostala. Pokud žena pocházela z chudých rodinných poměrů, neměla dokončené vzdělání a sama vlastně byla zanedbaným dítětem, autor článku to obvykle zdůraznil. Národní listy ze srpna 1862 parafrázovaly odpověď

---

91 Stopa, číslo 25, 1910, str. 75.

92 Lidové noviny, ročník 19, 24. 6. 1911, str. 5.

obžalované Marie Procházkové na otázku, zda umí číst a psát takto: *Na otázku předsedovu, umí-li čísti a psáti odpoví, že ani jedno ani druhé neumí, že vychování její bylo velmi polovičaté a zanedbané.*⁹³ Samy matky vražednice často poukazovaly na nízký nebo nejistý výdělek, který nestačil na to, aby pokryl náklady spojené s péčí o dítě. Což je případ i výše zmíněné Procházkové. *Na otázku předsedy, měla-li v době, kde se porod přiblížil, peníze, odpovídá, že neměla, že měla 4 zl. měsíčně služby, z čehož nemohla ničeho u hospodařit.*⁹⁴

Jako další možnou příčinu ženiny chudoby mohli autoři článků také uvádět špatný zdravotní stav matky. V případě tělesně postižené Anny Nohlové novinář v článku dopodrobna vylíčil její zdravotní stav. Pozastavuje se zde také nad tím, že si vzhledem ke svému postižení vůbec našla milence. V článku, který otiskla Národní politika v listopadu 1897, se píše: *Ženština ta zjevem svým vzbuzuje soustrast a útrpnost. Máť pravou stranu ochromenou, jednu ruku zmrzačenou, mimo to pak na jedno oko jest slepá. A přese všechny tyto málo vábivé vlastnosti nalezla minulého roku na žebravých cestách svých jistého mladého tovaryše, jenž k Nohlové zaplál na okamžik osudovou vášní.*⁹⁵

Matky také často poukazovaly na to, že je otec dítěte opustil nebo jim odmítal na dítě platit. Ať už šlo o pouhou obrannou strategii (viz 2.3), nebo o skutečnou příčinu nouze, ekonomická závislost ženy, coby matky, na muži byla opakujícím se motivem (viz 2.1). V případě Františky Kvasné, která utekla před násilnickým manželem, jenž ji měl v těhotenství bít, je tato závislost velmi názorná. Kvasná se po útěku z domu uchýlila do porodnice a po propuštění se ocitla i s novorozencem na ulici bez

---

93 Národní listy, ročník 2, 27. 8. 1862, str. 3.

94 Národní listy, ročník 2, 27. 8. 1862, str. 3.

95 Národní politika, ročník 15, 13. 11. 1897, ranní vydání, str. 5.

prostředků, protože se bála vrátit zpět. V článku z února 1901, který vyšel v Národní politice, novinář podrobně vylíčil její beznadějnou situaci. Vražedný čin je zde dáván do přímé souvislosti s tělesným a psychickým stavem, který byl vyvolaný dlouhodobým strádáním matky. *Hlad mořil ji i dítě, poněvadž prs utýrané matky byl prázdný. V zoufalství nesměle vztáhla ruku po almužně. Nikdo však ubohé si nepovšimnul. Neuměla žebrati, tak, aby lidé se ustrnuli. Byly právě kruté mrazy. Proto stav matky a děcka byl hroznější. Běhala po ulicích jako šílená, jen aby se zahřála, a dítě své choulila do hadrů a tiskla k nadrům. Tak ztrávila plné čtyři dny. Tělesní i duševní zmalátnělost dostoupila vrcholu. A v tom momentu nejvyššího utrpení Kvasná udeřila hlavičkou svého děcka o zed' a mrtvolu jeho s pláčem pohřbila do sněhu.*⁹⁶

Mimo prostého shrnutí nuzných poměrů, v nichž matka s dítětem (či dětmi) žila, autor nejednou dopodrobna popisoval muka, které žena prožívala, ať už proto, že sama trpěla zimou a hladem, nebo z toho důvodu, že musela pozorovat, jak strádalo její dítě. Trýzeň vyvolaná strádáním dítěte je pak zřejmou ozvěnou obrazu pečující dobré matky (viz 3.1), které hmotná nouze, navzdory veškerému úsilí, neumožňuje dostát její pečující roli. Vražda byla následně považována za projev zoufalství, které plynulo z těžké, zdánlivě neřešitelné, životní situace. Žena zde byla vylíčena jako pasivní oběť okolností.

Nejinak tomu bylo v případě Antonie Chvatlinové, která měla navést svou devítiletou dceru Toničku, aby utopila dvouletého bratra Vašíka. Chvatlinová tak učinila v době, kdy se její manžel dopustil krádeže a byl na útěku. Ona sama byla i se třemi dětmi vystěhována z bytu a nemohla najít jiné bydlení. Jejímu případu se podrobně věnovaly Národní listy v listopadu 1867. Autor článku zde celou událost s utopením dítěte líčí

---

96 Národní politika, ročník 19, 27. 2. 1901, odpolední vydání, str. 2.

velice emotivním způsobem jako nešťastnou náhodu, která vyplynula z nepochopení mezi matkou a malou dcerou. *V bídě a nouzi, kterou trpěla, napadla ji nešťastná myšlenka, že by si snad ulehčila, kdyžby nejmladšího dítěte dvouletého Václava se zbavila. V zoufalosti své častěji prohlásila se před svými dětmi, že je utopí a zejména nejednou přikázala své 9leté Toničce, aby malého Vašíka utopila.*⁹⁷

V krajním případě autor článku vykresloval vraždu jako vyhrocený projev mateřské lásky a péče, kdy žena ve skutečnosti zbavovala dítě trápení, například agonie v důsledku nemoci. V tomto případě je matka zobrazena milující a obětavá bytost, která postrádá rysy typické pro matky vražednice. V článku Před soudem ze srpna 1908, ve který vyšel v Zábavné příloze Plzeňských listů, autor líčil utrpení matky a nemocného chlapce takto: *Nevztáhla ruky své na kvetoucí, růžolící dítě, tisícerych obětí od ní vyžadující, usmrtila miláčka svého teprve až již temná křídla smrti začala se jej dotýkati, teprve až hasnoucí jeho oko v bolestné nemoci o pomoc ji volalo; tedy nikoli bázeň před hanbou, nikoli odpor před dvojnásobnou prací, nikoli lehkomyšlnost ani neláska učinily z této nebohé matky vražednici.*⁹⁸

Sociálně kritické hlasy zaznívaly zejména v novinách, které cílily na dělnickou vrstvu. Zde se objevovaly názory, že svůj díl viny na tom, že ženy zabíjely své děti, měly i všeobecně panující hospodářské poměry. V některých případech autoři článků dávali vraždy dětí do spojitosti se špatnými podmínkami, ve kterých nižší vrstvy obyvatelstva žily. V souvislosti s matkami vražednicemi poukazovali novináři na chudé ženy, které pracovaly v továrně nebo na poli. Ty měly často potratit v důsledku špatné výživy. Případně i pokud chudé matky dítě donosily, následně se

---

97 Národní listy, ročník 7, 31. 12. 1867, str. 2.

98 Plzeňské listy, ročník 44, 29. 8. 1908, str. 11.

musely krátce po porodu vrátit do práce, aby o zdroj obživy nepřišly. To mimo jiné znamenalo, že o potomky nemohly dostatečně pečovat a kvůli nízkým příjmům je nedokázaly zaopatřit, zaplatit jim jídlo, ošacení a léky. Tyto děti následkem zanedbané péče a špatného hmotného zabezpečení často umíraly.

V sociálně kritických člancích se poukazovalo na to, že by měly být zlepšeny podmínky pro chudé matky, protože i ony měly nárok na to prožít spokojené mateřství, což jim jinak měla bída znemožňovat. Výše jsme hovořily o tom, že někteří autoři článků argumentovali tím, že žena potřebuje mít dostatek času k tomu, aby si vytvořila k novorozenému dítěti pouto a mohla se o něj plnohodnotně starat. Zde se k tomu přidává i požadavek na dostupnost vhodné zázemí a hmotného zajištění. Jak se o tom psalo v článku *Mateřství*, který otiskl v říjnu 1912 levicově zaměřený časopis *Pochodeň*: *Naučme sobě vážit si každé ženy, která se stala matkou, ať již za okolností jakýchkoli a pracujme usilovně o zjednání stavu a zákonu, které by umožňovaly i chudým, dělnickým matkám, aby byly spokojené a šťastné v době svého mateřství.*⁹⁹

V souvislosti s vraždami dětí se v novinách příležitostně zmiňovaly nalezince. Autoři článků je označovali za moderní instituci, která měla zabránit tomu, aby se matky vražd dětí z důvodů hmotné nouze dopouštěly. Nalezinec byl v novinových člancích popisován jako místo, kde bude o svobodné matky a jejich nemanželské děti důstojně postaráno. Následně ženy podle novinářů neměly žádný důvod propadat zoufalství a dítě zanedbávat, týrat nebo dokonce zavraždit. Zřejmě proto vyjadřuje údiv autor článku z listopadu 1908 nad případem Marie Chladimové. Matka totiž zavraždila své dítě po opuštění nalezince. V *Národních listech* se ohledně matčina činu píše následující: *Vždyť moderní instituce nalezinecké*

---

99 Pochodeň, ročník 7, 25. 10. 1912, str. 1–2.

vybavuje znenáhla i nemanželské mateřství ze zastaralého pokryteckého nazírání, z paušálního pohrdání, a zatracování, a povznáší z dosavadní méněcennosti na úroveň důstojnosti mateřské, pakli ochotna jest matka i otec dle možnosti konati povinnosti zákonité. Nelze tedy naprosto pochopiti u matek nemanželských dětí pocit opuštěnosti, ni ospravedlniti úpadek v zoufalství a nezatracovati zvrhlost lidské matky, sníživší se k týrání anebo dokonce k utracení vlastního dítěte.¹⁰⁰

Jádro problému spatřoval autor článku v tom, že se svobodné matky samy často této možnosti zříkaly, protože se chtěly vyhnout závazkům, které plynuly z ústavní péče. Ženy tak měly činit například proto, že se v nich ještě dostatečně neprobudila mateřská láska, toužily po ztracené svobodě, chtěly co nejrychleji navrátit zpátky do služby nebo chtěly vydělávat peníze jako soukromé kojné. V tomto případě to ale autor neomlouval jako projev hmotného nedostatku, ale spíše to považoval za důsledek nezodpovědnosti a hrabivosti, a to bezpochyby v kontextu s obrazem správné pečující matky (viz 3.1). Neotvírá se tu ovšem například otázka toho, jestli nemajetné svobodné matky přece jen netlačila ekonomická nutnost a jaké jiné možnosti jak se zaopatřit vlastně měly. Aby se nemusely spoléhat na ústavní podporu, nezbývalo jim než se co nejrychleji vrátit do služby nebo se nechat najmout jako kojné. *Tážete se, ze jakých pohnutek berou si mladé ty matky nalezenců tak záhy děti z ústavu do bezplatné péče a proč se vzdávají podpory ústavní. Nejčastější příčinou bývá bohužel větším dílem neprobuzená ještě záhy po porodu láska mateřská, která teprve dalším kojením vlastního dítěte znenáhla se probouzí a vedle toho nezřízená touha mladé nerozumné matky po volném nezávazném životě, jaký jí po vyproštění ze svazku ústavního znova kyne, jakož i namnoze velice častá touha bezcitných matek po zaprodání se co nejdříve do služeb*

---

100 Národní politika, ročník 26, 26. 11. 1908, ranní vydání, str. 1–2.

*jako soukromé kojné a kramaření s mlékem mateřským k dobru cizího dítěte aneb po vrácení se do starého svazku služebního.*¹⁰¹

Jak lze z výše uvedeného výčtu vidět, v novinách se hmotná nouze pravidelně uvádí jako hlavní motiv, proč matka dítě zavraždila. Ztrátu střechy nad hlavou nebo hladovění obvykle považují autoři článků za dostatečný důvod k tomu, aby žena sáhla dítěti na život. Tíživou životní situaci novináři spatřovali jako polehčující okolnost, dokonce se příležitostně objevoval i takový narativ, že matka zabila své dítě, aby ho zbavila trápení. Vraždnice tak v tomto případě v novinovém diskurzu není přesným opakem milující obětavé matky, je matkou zahnanou do úzkých, která se přes to přese všechno snaží o dítě postarat, a když to nejde, alespoň ho shovívavě a milosrdně zbaví trápení. Motiv matky, která zavraždila v zoufalství dítě, mohl být využit jako argument v sociálně kritických článcích, požadujících změnu poměrů, budování porodnic, nalezinců a jiných sociálních zařízení. Úroveň péče o matku a dítě, např. hygienické podmínky v těchto ústavech, se v článcích nijak kriticky nehodnotí, instituce jsou ve zkoumaných článcích prezentovány kladně. Zároveň se v novinách objevovala kritika žen, které ústavní péči odmítaly, dítě si z nalezince vzaly, ale následně ho zanedbávaly, protože se chtěly vrátit do služby nebo si vydělávaly jako kojné. Hmotné zajištění bylo obecně vzato důležitým měřítkem, podle kterého novináři ženy hodnotili. Ve zkoumaných článcích můžeme vidět jakýsi motiv „počestné“ chudoby, který stojí v protikladu k motivu bytostné zkaženosti cizoložnic, které se věnujeme v následující kapitole.

---

101 Národní politika, ročník 26, 26. 11. 1908, ranní vydání, str. 1–2.

3.3. Vražednice jako nepočestná žena

Kromě hmotné nouze se jako jeden z hlavních motivů matek, které zavraždily své děti, objevoval stud nebo strach ze ztráty pověsti a sociálního vyloučení. V následující podkapitole se budeme věnovat tomu, jakým způsobem autoři článků hodnotili ženinu nepočestnost a případnou promiskuitu. Také nás bude zajímat, jestli se v novinových člancích naopak objevovala kritika toho, že byly svobodné matky a jejich dětí stále stigmatizovány (viz 2.2).

Autoři článků obecně označovali matky vražednice za padlé nebo kleslé. Přesto se zdá, že novináři při svém hodnocení mravních kvalit obviněných žen rozlišovali mezi svobodnými matkami, které měly jednoho milence, ženami, jež střídaly sexuální partnery, a vdanými ženami, které měly dítě s milencem.

Co se týče svobodných matek, novináři zřejmě považovali za důležité, jestli byla žena svým okolím hodnocena jako mravně zachovalá. Velice často projevovali jistou shovívavost vůči mladým ženám, jež byly opuštěny milencem, který jim sliboval sňatek. Na druhé straně promiskuitní ženy novináři automaticky hodnotili velmi příkře a při jejich popisu často užívali výrazy jako lehkovážná, nerozumná, záletná a vilná. Autoři článků také často matku kritizovali, pokud neznala jméno otce dítěte.

Také nevěru v rámci manželství hodnotili autoři článků vždy kriticky. V novinách často bylo vylíčeno, jak se žena pokoušela zamaskovat, že s milencem otěhotněla, a jak ji její manžel podezřívával a žárlil. Ve chvíli, kdy dítě přišlo na svět, se podle novinářů mezi manžely rozhořely spory. Muž se často odmítal o cizí dítě starat a občas partnerku i ponoukal k tomu, aby se dítěte zbavila. Obdobná vyhrocená situace mohla nastat i v případě, že matka měla nemanželského potomka z předchozího vztahu. V obou případech autoři článků uváděli jako motiv to, že se žena pokoušela

vyhovět žárlivému partnerovi a dítěte se zbavit. Nebo že se snažila potomka odstranit proto, aby urovnala vztahy v rodině.

Tak tomu bylo i v případě Anastázie Wagnerové, která měla dítě s milencem Františkem Suchanem. Je třeba říct, že manžel Wagnerové sice očividně trval na tom, aby se jeho žena dítěte zbavila, ale pravděpodobně ji nenaváděl přímo k vraždě. Chtěl pouze, aby se o dítě staral jeho skutečný otec nebo jeho rodina. Wagnerová však dítě zabila a svému okolí namluvila, že dítě odnesla k Suchanově matce. Národní listy psaly o jejím případě v říjnu 1885 takto: *Přišlo nevoláno, muž, jenž byl dle zákona a před světem jeho otcem, neuvítal je radostným úsměvem a nepoceloval je, neboť ono nebylo jeho dítětem...„Dones je tomu, s kým je máš, ničemnice!“ zahřměl na pokleslou, zapomenuvší se ženu, a ona šla a odnesla je, aby nebylo příčinou ke svárům a různicím, aby nebylo stále důkazu o jejím prohřešení se proti věrnosti manželské.*¹⁰²

V novinách se pravidelně opakoval narativ, kdy autor článků podrobně líčil, jak byla obviněná matka přivedená do soudní síně. Vždy byla popisovaná jako zahanbená, nešťastná a zlomená bytost, která litovala svých činů. Autor se často pozastavuje nad lehkovážností, nezodpovědností nebo naivitou obviněné matky (milenec jí sliboval sňatek a ona mu uvěřila), případně ji líčí jako oběť (často bezejmenného) svůdce. Novináři se nebrání ani poetickým přirovnáním, kterými dokreslují obraz ženina pádu a zkázy. Matky například přirovnávají například k přízrakům nebo bludičkám v hnojících, dusných močálech, a jejich pohlavní orgány připodobňují ke stokám, kterými protéká rozkoš. Objevuje se také hodnocení ženina vzhledu (hezké děvče, nehezké děvče), které patrně taktéž může nést jistou váhu ve způsobu, jakým konkrétní novinář matku vražednici hodnotil. Skutečnost, že žena nebyla pohledná, mohla vést

---

102 Národní listy, ročník 25, 4. 10. 1885, str. 3.

k vyjádření soucitu (např. v případě tělesně postižené Anny Nohlové), ale stejně tak k odsouzení nebo výsměchu (viz níže v případě Františky Dvořákové).

Takto popisoval matky vražednice autor článku, který otiskla v prosinci 1890 Národní politika. Týkal se právě služky Františky Dvořákové, jež zabila nemanželské dítě, které měla s vojákem, jehož jméno neznala: *Matka vražednice... kleslé děvče, které se stalo obětí nesvědomitého svůdce a ze studu pak zahubilo plod hříšné lásky, toť bohužel již tak všední zjev v ponurých prostorách síně porotní, že přestal dávno buditi podivení neh pozornost. Postavy zubožených, sklíčených ženštin, jež se zahalenou tváří a vyhaslým zrakem pošeptmo před tribunálem vypravují historky svého pádu a zločinu a odcházejí pak zdrceny vrávoravým krokem do žaláře, aby tam skryly svou bídu, hanbu a neštěstí, ty zapadají a noří se stále jako bludičky v hniјících, dusných močálech. Všecky ty nebohé tvory veštvala na práh vězení lehkovážnost; ale ta neslýchaná lehkomyšlnost, s jakou se přivedla dnešní obviněná v záhubu, je věru bez příkladu. Nehezká, ba škaredá ta služka, záletné, náruživé stvoření, zapletla se v důvěrný poměr s cizím vojínem, kterého hned první den známosti zasypala poklady lásky, ač neznala ani kdo jest „ni z jakých příplul vod, ni jméno jeho a rod“, ba dokonce podle svého naivního přiznání, ani jaké měl výložky a kolik na límci hvězdiček.¹⁰³*

V některých případech autoři článků považovali za důvod, proč se žena uchýlila k vraždě, fakt, že jí mateřství bránilo v rozmařilém životě a milostných dobrodružstvích, a proto se chtěla dítěte zbavit. Hodnocení takové ženy potom bývá obzvlášť příkré. V případě Marie Šindelářové, která uškrtila svého sedmiletého syna, se autor článku, který otiskla v srpnu 1890 v Národní politika, vyjadřoval k případu takto: *Sedmiletý krásný milý*

---

103 Národní politika, ročník 8, 15. 12. 1890, ranní vydání, str 3.

*hoch s modrýma jasnýma očkama a zlatými vlásy, který by byl u jiných rodičů chloubou a radostí, byl shlazen ze světa hnusným způsobem, ubit a zardoušen rukama vlastní matky jen proto, aby jí nepřekážel v zhýřilém životě, milostných pletkách a záletech.*¹⁰⁴ Svou roli v hodnocení Šindelářové jistě hrála i skutečnost, že novinář nepovažoval její vražedný čin za důsledek zoufalství např. z důvodů bídy, ale za chladný kalkul, kdy se žena nechtěla o dítě starat a snažila se ho všemi způsoby zbavit. Dalším z důvodů takto příkrého hodnocení byla i skutečnost, že Šindelářová měla již dvě nemanželské děti se dvěma různými muži a že jejich existenci tajila před svým současným partnerem. *Jest vylíčena jako žena záleťná a vilná. Měla všude milovníky, jimž největší důvěrnost dovolovala. Dvě její děti jsou od různých osob zplozeny a mezi věcmi jejími shledáno mnoho dopisů, svědčících o tom, že mimo Dolanského a Kardu znala ještě jiné muže, kterýmž přízeň svou věnovala. Poslední dobou udržovala poměr s jistým Václavem Vlasákem, kterýž jí sliboval i manželství. Že má nemanželské děti, nesvěřila se mu obviněná, a proto snad i tento poměr byl vzdálenějším důvodem, že chlapce zavraždila.*¹⁰⁵

Vedle tématu nepočestnosti se v novinách objevovala otázka přetrvávající společenské stigmatizace svobodných matek a nemanželských dětí. Těhotenství mimo manželský svazek novináři označovali jako něco, za co se ženy styděly a vnímaly to jako poklesek, který se zoufale snažily skrýt před svým okolím. V řadě případů články přinášejí svědectví o tom, že samy matky uváděly před soudem stud a strach z reakce jejich okolí jako jeden z hlavních důvodů, proč se vraždy dopustily. Například v listopadu 1896 Národní politika píše, že vražednice Marie Kneiflová vysvětlovala motivy

---

104 Národní politika, ročník 8, 18. 8. 1890, ranní vydání, str. 3.

105 Národní politika, ročník 8, 18. 8. 1890, ranní vydání, str. 3.

činu takto: *Hrozný čin svůj omlouvala tím, že prý se za to styděla, že již potřetí dala život nemanželskému dítěti.*¹⁰⁶

Také například autor článku *Mateřství* z října 1912, který vyšel v deníku *Pochodeň*, soudil, že se matky v řadě případů dopouštěly vraždy proto, aby se vyhnuly tomu, že je společnost odsoudila. Vraždou dítěte se podle něj v první řadě snažily zakrýt své domnělé provinění: *A nejvíce mezi nimi jest dívek mladých, které hrozný čin svůj spáchaly v zoufalé situaci domnělé hanby a v klamně naději, že odstraněním svého nemanželského dítěte odstraní i svůj poklesek.*¹⁰⁷

Někteří novináři zdůrazňují také to, že nemanželské dítě znamenalo hanbu pro celou rodinu svobodné matky a mimo jiné bylo překážkou pro výhodný sňatek. Je možné, že ženy pociťovaly určitý tlak ze strany svých rodičů, aby se dítěte zbavily. V případě Kateřiny Kasalické, která zabila nemanželské dítě své dcery, psaly v červenci 1891 *Národní listy* toto: *Obžalovaná Kateřina Kasalická, doznáváje svůj zločin, snaží se omluvit jej bázni a strachem před manželem Janem Kasalickým, ačkoli jej hned na to líčí jako člověka mírného, nepijáka, s nímž se po čas manželství nehádala. Spíše pravdě podobno, že Kasalická dopustila se vraždy, aby zatajila poklesek dceřin, aby ji zachránila před hanbou, aby se nemuseli styděti za to, že dcera se spustila s bývalým jejich kočím, který se však pro ni za manžela nehodil. Chtěla, aby se pro dceru její našel muž jiný, který by se jí postavením svým a majetkem vyrovnal.*¹⁰⁸

Našli se autoři, který podobný přístup k ženám považovali za pokrytecký a velice škodlivý. V novinách se objevovala i kritika společnosti, která svými odsudky, ústrky a posměšky vyvíjela na svobodné matky soustavný

---

106 *Národní politika*, ročník 14, 28. 11. 1896, ranní vydání, str. 5.

107 *Pochodeň*, ročník 7, 25. 10. 1912, str. 1–2.

108 *Národní listy*, ročník 31, 10. 7. 1891, odpolední vydání, str. 3.

tlak, který podle autorů článků mohl ženu dohnat k tomu, že své dítě začala nenávidět a následně ho zabila. V případě Marie Chladimové se autor článku, který otiskla v listopadu 1908 *Národní politika*, vyjádřil následovně: *Tu však dle všeho vidouc se zrazenou a nadobro opuštěnou od svého svůdce, jenž jí nejen lásku, nýbrž i manželství sliboval, počíná i plod jeho lásky čím dál tím více nenáviděti. Zavržena a opuštěna svým milým snaží se zpočátku novými hříčkami a mužskými zaplašovati vnitřní rozervanost a bouři duševní, avšak pronásledována vnitřními výčitkami a samotou i ostny posměšku mravokárné veřejnosti, počíná pohrdati dítětem, na nějž přenáší veškeren svůj hněv, krutou nenávistí a záští, a kuje v duši své plány, kterak zbaviti se tohoto živého svědka svého pádu, své životní přítěže a domnělé příčiny nynější své méněcennosti v očích té pokrytecké veřejnosti, osvojující si ve svém filistrovství patent na paušální vynášení pochybné své cudnosti.*¹⁰⁹

Z novinových článků vyplývá, že jejich autoři přikládali ženské počestnosti značný význam a ve svém hodnocení kladli velký důraz na to, jestli se žena chovala promiskuitně či nikoli. Mohlo to souviset s tím, že řada obviněných žen byla svobodnými matkami, které fungovaly ekonomicky samostatně a nebyly pod kontrolou manžela nebo rodiny, tudíž se ocitaly pod drobnohledem společnosti. Jde ale polemizovat nad tím, nakolik byl pohled novináře aspoň rámcově objektivní a konzistentní, vzhledem k tomu, že v hodnocení konkrétního případu bezpochyby hrálo roli také třeba to, jestli připadala žena novináři pohledná nebo jestli mu přišlo, že se chovala dostatečně pokorně.

Dítě narozené mimo manželský svazek podle novinářů stále představovalo poklesek, který znamenal potupu nejenom pro ženu samotnou, ale i pro její rodinu. Matka se ho zcela nezbavila ani v případě, že se později vdala,

---

109 *Národní politika*, ročník 26, 26. 11. 1908, ranní vydání, str. 1–2.

a dítě z předchozího vztahu mohlo být důvodem k hádkám mezi manželi. Kriticky se novináři vyjadřovali také v případě, že se žena dopustila nevěry. Zároveň se však v novinách objevovaly hlasy, které kritizovaly takzvanou měšťanskou morálku a přetrvávající společenskou ostrakizaci svobodných matek a jejich dětí.

Pokud bychom měli obraz nepočetné ženy v tisku nějak vymezit vůči předchozím dvěma stereotypům, vyvstávají nám tu dvě zřejmé podskupiny. Na jedné straně tu lze pozorovat jistou linku argumentů směřující ke zformování obrazu naivní dívky, která se spustila s nezodpovědným a namnoze dokonce neznámým svůdcem a následně byla sama ponechána osudu s dítětem vzešlým z takového svazku. Pakliže se taková dívka stala vražednicí, její motivy jsou začasť spojeny s motivy, které jsme již naznačili ve 3.1 a 3.2, např. nechce riskovat zapuzení a sociální vyloučení své i svého dítěte, nebo to, že by s ním musela žít v chudobě atd.

Na druhé straně tu máme obraz vilné a morálně zpustlé cizoložnice, která je obvykle v novinovém článku bezvýhradně kritizována a předkládána jako odstrašující příklad. Její chování je líčeno jako v zásadě neomluvitelné a opovrženímhodné. U takové matky chudoba náhle není žádnou omluvou a její „krkavčí“ chování k dítěti jen dotváří obraz obecně zpustlé a nenapravitelné ženy.

3.4. Vražednice a její duševní stav

V následující kapitole se zaměříme na to, jakým způsobem autoři zkoumaných článků posuzovali duševní stav ženy. Bude nás zajímat, nakolik se novináři zaměřovali na psychické pochody matky vražednice, například jestli pod vlivem rozvíjejícího se oboru psychiatrie posuzovali čin vraždy dítěte jako projev momentální nepřičetnosti spojené s těhotenstvím, bolestivým porodem nebo kojením. Také nás bude zajímat,

ve kterých případech byl vražedný čin posuzován jako důsledek trvalejší duševní choroby, jíž žena mohla trpět (viz 2.5).

Někteří autoři článků projevovali o duševní pochody obviněných žen až nebyvalý zájem. Vyskytly se případy, kdy se novináři snažili čtenáři přiblížit matčiny myšlenky tak, že se je sami pokoušeli sugestivním způsobem zrekonstruovat. Dopodrobna popisovali rozpoložení a pohnutky obviněné ženy, nebo barvitě líčili pocit strachu a hanby, který vyvolával myšlenky na vraždu. Nejinak tomu bylo i v případě Anastázie Wagnerové. V Národních listech byl v říjnu 1885 její duševní stav popsán následovně: *I když tělo jejich schváčeno unavením zdřímne, buší myšlenka vraždy na jejich spánky a volá: Proved' mne! Proved' mne!*¹¹⁰

Lze tu spatřovat jistou paralelu s motivem zoufalství ženy postižené chudobou (viz. 3.2) a v příkladech, které uvádíme zde, se novináři pokoušeli o hlubší analytictější rozbor matčina duševního rozpoložení z hlediska soudobé vědy a snažili se vysvětlit pohnutky, které ženu vedly k tomu, aby čin spáchala. Objevovaly se také úvahy ohledně toho, jakým způsobem se může z obyčejného člověka stát zločinec. Takto například rozebíral možné motivace vražednice Veverkové autor článku z dubna 1909 v časopise Rozvoj: *Ku nenávisti vedoucí k tak ohavnému zločinu, třeba jiných pohnutek, zde třeba velké vášně: na př. matka chce se vdáti a dítě jest jí na překážku, odpor opuštěné ke svůdci, který se přenesl na neblahou upomínku nešťastného poměru, aneb musí zločinec býti takové povahy, že nepatrné popudy, nepatrné neshody mohou akumulovat v šílenou nenávist, v hnus a nesmiřitelné nepřátelství. Třetí eventualitou jest, a sice nejvzácnější, zloba, zloba sama o sobě bez příčiny, samorostlá gennírní zloba, kotvící v povaze.*¹¹¹

---

110 Národní listy, ročník 25, 4. 10. 1885, str. 3.

111 Rozvoj, ročník 3, 16. 4. 1909, str. 1–2.

V člancích se objevovala také otázka toho, nakolik duševní stav obviněné ženy ovlivňovaly porodní bolesti a jestli u ní mohly způsobit stav nepřičetnosti. Porodní bolesti jako důvod ženiny nepřičetnosti užil obhájce i v případě Marie Hruškové, o němž psala Národní politika v prosinci 1899. *Obhájce z toho vyvozoval, že když u Bieberleho několik ran holí způsobila duševní stav nepřičetnosti, že v konkrétním případě zrovna tak přihlížeti se musí k bolestem porodním, k zoufalství obviněné v momentu porodu, jakož i k tomu, že náhle byla bolestmi překvapena a jednala bez zlého úmyslu.*¹¹²

Otázka, zda žena netrpěla duševní chorobou, se objevovala zejména v případech, kdy čin podle autora článku neměl žádné jiné vysvětlení (např. žena netrpěla bídou). Pravidelně se tato příčina objevovala v případě vdaných a hmotně zajištěných žen. K tomuto vysvětlení se novináři také často uchýlili v případě, že matka spáchala sebevraždu. V Národní politice je roku 1897 čin Barbory Chmelařové popsán takto: *Lékař zjistil vraždu, spáchanou na obou dítkách a sebevraždu matky vražednice. Ze všech okolností pak vysvítá, že nedopustila se děsného skutku z bídy, poněvadž domácnost její byla opatřena hojností potravin, ale spíše v návalu nepřičetnosti. Bylať nešťastnice již delší dobu pronásledována myšlenkami na smrt, což v poslední době nejednou dávala v hovoru najevo.*¹¹³

Našly se i články, ve kterých novináři matčin skutek předkládali čtenáři jako čin nemocné osoby. Žena za to, co provedla, ve skutečnosti nenesla zodpovědnost, protože vraždu spáchala v pomatení smyslů. Tak tomu bylo i v případě Štěpánky Hájkové, která se roku 1904 ve třetím měsíci těhotenství dopustila vraždy své roční dcery a následně se pokusila spáchat sebevraždu. Titulek článku v týdeník Žďár zní „tragická událost“, nikoli

---

112 Národní politika, ročník 17, 9. 12. 1899, odpolední vydání, str. 3.

113 Národní politika, ročník 15, 9. 11. 1897, ranní vydání, str. 5.

„matka vražednice“ nebo „vražda dítěte“, jako bylo v těchto případech obvyklé. Obviněná žena je nadto v článku označena jako „ubohá paní“ a „oběť nešťastné choroby“. Domnělé příčiny jejího skutku popsal autor článku tak, že matka trpěla trdomyslností. Jako další přirozené vysvětlení předkládá autor psychickou labilitu jako důsledek těhotenství. *Většina podobných případů odehrává se za okolností zcela mimořádných, a uvážíme-li, že paní Hájková již po nějaký čas trpěla trdomyslností a mimoto nalézá se dle různých tvrzení ve třetím měsíci těhotenství, tedy ve stavu, jenž na duši a celou bytost ženskou působí velmi rušivě, dospíváme k úsudku, že stížena byla prudkým návalem trdomyslnosti, který sice brzo pomíjí, ale postačuje, aby stížený člověk za naprosté nepřičetnosti vykonal skutky děsné. Ubohá paní – oběť nešťastné choroby!*¹¹⁴

Z dostupného materiálu plyne, že se vliv soudobé psychiatrie neprojevoval jen v lékařských posudcích. Sami novináři v řadě případů považovali duševní pochody obviněné ženy za natolik pozoruhodné, že se je dokonce snažili ženiny myšlenky zrekonstruovat, často za pomoci poznatků soudobé vědy. Jednak se to projevuje v sugestivních psychologizujících popisech matčiných myšlenek a pohnutek, které podbarvovaly líčení celého případu. Vedle toho se v novinách odrážely soudobé představy o tom, že matky byly v období těhotenství a kojení psychicky labilní. Často též bylo předkládáno vysvětlení, že chvilkovou nepřičetnost vedoucí až k vraždě mohly způsobit ženiny porodní bolesti. Spekulace ohledně duševní choroby matky vražednice se v novinách objevovaly zejména v případech, kdy žena neměla k činu žádnou jinou zjevnou motivaci nebo byl vražedný akt obzvlášť brutální. Nejčastěji v případě matky, která byla vdaná nebo očividně hmotně zajištěná. Žena je v těchto případech prezentována jako nemocná osoba, oběť okolností.

---

114 Žďár, ročník 3, 16. 7. 1904, str. 4.

3.5. Jedna žena, více pohledů

Ve většině případů se nám podařilo dohledat ke každému případu pouze jednu zprávu, našly se ale i případy, které vzbudily mezi veřejností velkou pozornost, a tisk se jim věnoval opakovaně. V některých případech noviny pouze převzaly článek z konkurenčního média a s většími nebo menšími úpravami ho samy otiskly. Tak tomu bylo kupříkladu v případě Anežky Bořecké, která utopila syna v řece Olšavě. Deník Moravská Orlice informoval o jejím případě 24. února 1899¹¹⁵. Článek s menšími úpravami později převzaly Plzeňské listy a otiskly jej 26. února 1899¹¹⁶.

Z hlediska naší práce je zajímavé věnovat pozornost tomu, jak se lišilo hodnocení činu v různých novinách a rovněž to, jak se v průběhu soudního procesu měnil postoj autorů článků k obviněné ženě. Patrné je to zejména v případě Kateřiny Kasalické, která zavraždila novorozené dítě své dcery. Nejkritičtěji se k ženě a jejímu činu vyjadřovala Národní politika, která v článku ze dne 10. července 1891. Přesto, že sama Kasalická jako motivaci uvedla skutečnost, že měla strach ze svého manžela, který byl prudké povahy, sám autor článku toto vysvětlení odmítá. Připadá mu daleko pravděpodobnější, že matka chtěla pro dceru ženicha z dobré rodiny, a proto se snažila uchránit dceřinu čest. Příchod nemanželského dítěte navíc znamenal ve vesnické komunitě velkou hanbu pro celou rodinu svobodné matky. Sám novinář takové jednání v článku jasně odsuzuje. *Jediným důvodem k odstranění dítěte byla obava staré pyšné statkářky, aby její rodina nebyla vydána posměchu a úštipkům sousedů, to však nemůže nikterak ospravedlniti děsný skutek, jež spáchala.*¹¹⁷

---

115 Moravská orlice, ročník 37, 24. 2. 1899, str. 3.

116 Plzeňské listy, ročník 35, 26. 2. 1899, str. 4–5.

117 Národní politika, ročník 9, 22. 6. 1891, ranní vydání, str. 3.

Smířlivější jsou v případě Kasalické Národní listy. Podařilo se nám dohledat tři články, ve kterých se případu věnovaly. Konkrétně šlo o dvě reportáže ze soudní síně s výmluvným titulkem „Její pastorkyňa“, který měl očividně odkazovat na drama Gabriely Preissové, jež mělo premiéru v listopadu 1890. Články vyšly 10. a 11. července 1891. (Redaktor měl očividně v živé paměti nejen děj dramatu, ale i dobovou diskuzi okolo něj, když na konci reportáže podotýká, že diváci považovali děj Její pastorkyně za nevěrohodný, a tento případ je dokladem toho, že se něco takového skutečně stát může). S půlročním odstupem následně vyšla zpráva z 13. prosince 1891, ve které noviny informovaly o sebevraždě obviněné ženy.

Národní listy ve zmíněných člancích Kasalickou líčí jako vážně nemocnou, starou ženu stíženou tragickým osudem. *Kateřina Kasalická, stařena 61letá, byla již při líčení dne 10. července velmi sešla, zdraví schátralého, desetiletý žalář znamenal jí žalář doživotní, neboť nedalo se souditi, že by dobu tu byla přečkala. Byla stále neduživá a nalézala se nyní v nemocnici novoměstské věznice. Myšlénka, že má býti dopravena do Řep, byla jí hrozna.*¹¹⁸

V některých člancích se také objevilo více stereotypních pohledů na jednu ženu. Novinář sám se následně mechanicky snažil zařadit konkrétní matku do jedné z předem daných kategorií. V případě Marie Chladimové, jejímuž případu se věnovala Národní politika v listopadu 1908, autor článku vyjmenoval v řadě za sebou všechny stereotypy, kterým jsme se výše věnovali – máme tu krkavčí matku (3.1), ženu stíženou chudobou (3.2), nepočestnou ženu (3.3) i ženu, která dítěti ublížila v návalu nepřičetnosti (3.4). *S jedné strany líčena byla mladá vražednice jako milující matka, s jiné strany uvádí se důkazy, že matka dítě ráda neměla; jedni nazírají na*

---

118 Národní listy, ročník 31, 13. 12. 1891, str. 4.

ni jako na ubohou matku, zrazenou svůdcem, opuštěnou ze všech stran, která v pocitu hanby a méněcennosti, pohrdání veřejností, z obavy před budoucností, hnána nouzí a bídou, stržena z rovnováhy duševní a v návalu zoufalství dítě své utratila. Z druhé strany líčena jest však jako děvče velmi lehkomyslné, nezřízenému životu oddané a nové styky důvěrné s muži zapřádající, tak že se rozhodla se náhle zbaviti se obtížného životního břemene.¹¹⁹

Z novinových článků se zdá, že v centru pozornosti novináře nestála ani tak konkrétní žena a její jedinečný osud. Autor článku patrně v mnoha případech spíš použil jeden z existujících stereotypních pohledů na matku vražednici, jenž zrovna zapadal do narativu článku, který chtěl napsat. A lze polemizovat, že v mnoha případech šlo o výběr velice arbitrární.

---

119 Národní politika, ročník 26, 26. 11. 1908, ranní vydání, str. 1–2.

4. Další osoby v soudní síni očima novináře

V minulé kapitole jsme se věnovali tomu, jak noviny utvářely stereotyp matky vražednice. V této kapitole se zaměříme na to, jaký prostor věnovali novináři dalším aktérům, kteří do procesů s matkami vražednicemi vstupovali a jež se objevovali i ve zkoumaných člancích. Zajímat nás bude role otce zavražděného dítěte, budeme se zabývat tím, jakou váhu dávali novináři názoru soudního lékaře, a nakonec se podíváme na to, jak do soudního jednání vstupovali další osoby, které byly přítomné v soudní síni, nebo i mimo ni, neboť v novinách se často objevovala zmínka o tom, jak velké pobouření dokázala vražda dítěte ve společnosti vzbudit.

4.1. Role otce

V této části práce nás bude zajímat, jakou roli noviny přisuzovaly otci zavražděného dítěte. Vyskytovali se vůbec v člancích o matkách vražednicích? Byli zde zmíněni pouze jako svůdci, často anonymní, nebo jim autoři článků kladli za vinu situaci, do které se žena dostala, tzn. že zanechali matku svých dětí bez prostředků?

Jak jsme již psali výše, osoba otce neměla být v případě vraždy dítěte důležitá a jeho jméno se často neobjevovalo ani ve spisech (viz 2.4). Hovořili jsme také o tom, že se osoba otce v člancích vyskytovala hlavně v rámci idealizovaného líčení rodinného života (viz 3.1). Podle zkoumaných článků novináři skutečně věnují v případě vraždy dítěte otci větší pozornost obvykle pouze v případě, že se aktivně spolupodílel na zavraždění dítěte, případně pokud matku k činu naváděl. Tak tomu bylo v případě Josefa Krásy, který roku 1890 nabádal k vraždě Josefu Matějkovou, jež s Krásou otěhotněla v době, kdy u něj sloužila. Národní listy psaly o případu takto: *Jako spoluviník při tomto zločinu žalován jest*

Josef Krása, 39letý isr. obchodník ve Rpetech, proti veřejnému pokoji a řádu jednou trestaný, kterýž – dle tvrzení Josefy Matějkové – byl otcem jejího dítěte a kterýž, jak vražednice dále tvrdí, k nelidskému činu ji navedl. Krom toho, že obviněn je ze spoluviny na skutku Josefy Matějkovy, žalován je dále pro zločin svedení k nemravnosti, jak naznačeno v §132.¹²⁰

V Krásově případě hrála důležitou roli i skutečnost, že už jedno nemanželské dítě měl. Také proti němu svědčily i další ženy, které během služby zřejmě sexuálně obtěžoval: *Krásu vinu svoji naprosto popírá – popírá také, že by byl otcem dítěte, sváděje to na jistého dělníka. Proti Krásovi svědčí však tři dívky, které u něho sloužily a jím svedeny byly, tři jiné pak službu u Krásy raději opustily, aby ušly jeho znepokojování. Svedlť Krása také Marii Ž., která se později stala matkou v Pražské porodnici. S tou se Krása „vyrovnal“ vyplativ jí celých – patnáct zlatých!¹²¹*

Je pozoruhodné, že ve světle soudu předložených skutečností nebyl Krása vůbec zvažován jako otec, který by se mohl o dítě starat a spoluvytvářet rodinné prostředí v duchu toho, co jsme již dříve uvedli (viz 3.1). Naopak vlastně zapadá spíše do role nenapravitelného smilníka (viz 3.3). I přesto se na jeho hlavu nesnáší nijak ostrá kritika. Jeho promiskuitní chování je zde stroze popsáno na základě výpovědí obviněné ženy a svědkyň, ale nic víc.

V ostrém kontrastu k tomu, co lze vidět na případu Matějkové, není v případech, kdy otec dítěte nebyl přímo spolupachatelem činu, autory článku často vůbec zmiňován. V případě, že noviny jméno otce uváděli, v mnoha případech pouze konstatovali, že matka měla s tímto mužem milostný poměr. Pokud je v článku zmíněno, že otec matku následně opustil, aniž by se staral o osud jejich společného potomka, málokdy se tak děje ve vyloženě kritickém duchu. Například autor článku, který v únoru

---

120 Národní listy, ročník 30, 19. 8. 1890, odpolední vydání, str. 3.

121 Národní listy, ročník 30, 19. 8. 1890, odpolední vydání, str. 3.

1888 vyšel v Národních politice, shrnul reakci otce na těhotenství Marie Gottsteinové pouze slovy, že „byl lásky konec“ a matka „byla odevzdána do vůle osudu“: *Posledně sloužila u manželů Gábrových v Kotvicím kdež udržovala milostný poměr se 27letým pekařským pomocníkem Josefem Kneiflem. Když se pak objevily následky poměru tohoto, bylo lásky konec a Marie Gottsteinová do vůle osudu odevzdána, stala se beze vší pomoci dne 21. listopadu tajně matkou chlapečka, jež ihned zmáčknutím hrtanu zardousila; mrtvolu schovala na půdě do sena.*¹²²

Jindy autoři článků pouze uvádějí, že sama žena jako motiv svého činu uvedla, že ji opustil milenec a ona se sama nedokázala o děti postarat. Tato formulace se v novinových člancích objevuje poměrně často a mohlo také jít o obranou strategii dotyčné ženy, kdy poukazovala na spoluvinu svého (bývalého) partnera (viz 2.3). Sami novináři se však v tomto směru k situaci nevyjadřují. Například v Lidových novinách se v červnu 1911 o motivaci Marie Müllerové píše: *Uvedla, že dítě zavraždila ze zoufalství. Milenec ji opustil a ona nevěděla, co si má počít s dvěma dětmi.*¹²³

Františka Kvasná naopak utekla před manželem, který ji v těhotenství bil. Z novinového článku je patrné, že Kvasná měla pravděpodobně dokonce strach, že ji partner zabije. Muž je sice v novinách označován jako surový, ale jasné odsouzení jeho chování k těhotné partnerce zde není, a jako hlavní motivem k vraždě je zde uvedena ženina bída, která souvisela s pobytem na ulici (titulek článku je Z bídy a zoufalství zavraždila svoje dítě). Národní politika psala o případu v únoru 1901 takto: *Frant. Kvasná, příslušná do Hodonína, manželka nádeníka, utekla svému muži pro hrozné*

---

122 Národní politika, ročník 6, 7. 2. 1888, odpolední vydání, str. 2.

123 Lidové noviny, ročník 19, 24. 6. 1911, str. 5.

*týrání. Surový muž chtěl, aby v požehnaném stavu vykonávala ty nejtěžší práce jako dříve, a když nemohla, zbil ji každou chvíli.*¹²⁴

Na druhou stranu se v novinách objevovaly i názory, že by svůj díl viny na smrti dítěte měli nést oba rodiče. Matka kvůli tomu, že dítě zabila, otec, protože ji opustil a zanechal bez prostředků. Například v zábavné příloze Plzeňských listů se v srpnu 1908 objevil článek, který pojednával o patrně fiktivním procesu s Ninou Farkašovou. Novinář si zde klade otázku, jestli vinu na smrti dítěte nenese v první řadě otec, který svým nezodpovědným chováním matku dostal do tíživé životní situace. Obviněná matka se obrací na soudce: „*Táži se vás*“ – *pokračovala obžalovaná, bráníc se rukama policistům – „kdo je více vinen, zda matka, která dítě zbaví utrpení, aneb otec, který dítě to zapře a vydá je napospas nouzi a potupě?“*¹²⁵

Autoři některých článků, se dokonce vyjádřili v tom smyslu, že by otec měl být potrestán stejně přísně jako matka dítěte, přestože sám se na vraždě přímo nepodílel. V časopise Pochodeň informoval v květnu 1913 autor čtenáře o právní praxi v Norsku takto: *Tímto zákonem dostalo by se sankce právní praksim, která je již v Norvéžsku provozována. V posledních měsících sprostily totiž porotní soudy několik svobodných matek, obžalovaných z vraždy dítěte, a to i v případech, kdy nedalo se mluvit o porušení smyslů nebo veliké bídě vražednice. Ve všech těchto případech porotci výslovně prohlásili, že nemohou se řídit literou zákona, který ukládá povinnosti a zodpovědnost jenom matce a ne současně otci, který je jednáním svým (odepřením podpory atd.) na zločinu spoluvinen. Předseda poroty v Kristianii prohlásil dokonce po vynesení osvobozujícího rozsudku, že kdyby na lavici obžalovaných seděl s matkou-vražednicí také nemanželský otec, byli by jistě oba odsouzení. V daném případě porotci*

---

124 Národní politika, ročník 19, 27. 2. 1901, odpolední vydání, str. 2.

125 Plzeňské listy, ročník 44, 29. 8. 1908, str. 11.

*raději matku osvobodili, přes to, že tím vědomě jednali proti zákonu, aby se vyvarovali nespravedlnosti odsoudit ji samotnou.*¹²⁶ Obdobná zpráva se objevila v září 1897 i v regionálním periodiku Velehrad: *Na sjezdu ženském v Bruselu žádány nové zákony a tresty nejen pro matky vražednice svých dětí, nýbrž i otce, jenž zavínil, že matka dopustila se podobného činu.*¹²⁷

Za jedno z řešení problematiky otců, kteří se vyhýbají rodičovským povinnostem, považují novináři také nově zřízené právní oddělení v Zemské porodnici a nalezinci. Takto o něm psal autor článku o vražednici Marii Chladimové, který vyšel v listopadu 1908 v Národní politice: *Z toho vychází najevo, že novodobá instituce nalezinecká, jejímž cílem jest udržovati a utužovati všemi možnými prostředky pásku mezi matkou a dítětem a pomocí nové instituce právního ochranného oddělení vésti i otce dítěte ke konání povinností otcovských a k usnadňování plnění povinností i matce dítěte, poskytuje mladým nemanželským matkám takovou míru záštity a ochrany, že těžko jest věru pochopiti, kterak i při takových humanitních opatřeních mohou mladé tyto lidské matky uchvacovati se klamným pocítěním opuštěnosti a upadati v nepřičetnou zoufalost, která nešetří ani dětských životů.*¹²⁸

Ze zkoumaných novinových článků je zřejmé, že ve většině případů nebyla pro autory důležitá osoba otce, jeho odpovědnost ani vztah k matce a dítěti. Přestože se objevovaly kritičtější hlasy, které volaly po tom, že podíl na smrti dítěte měli v konečném důsledku oba rodiče, ve většině případů hrál muž pouze roli bezejmenného milence nebo svůdce. Jak jsme zaznamenali výše (viz 3.3) ženská sexualita byla v člancích často kriticky hodnocena a žena byla posuzována podle toho, jak střídala sexuální partnery.

---

126 Pochodeň, ročník 8, 16. 5. 1913, str. 7.

127 Velehrad, ročník 9, 5. 9. 1897, str. 4.

128 Národní politika, ročník 26, 26. 11. 1908, ranní vydání, str. 1–2.

V případě mužských protějšků matek vražednic ale podobné hodnocení chybí.

Matky samy sice uváděly, že je k činu dohnal fakt, že se otec dítěte rozhodl vyhnout se rodičovským povinnostem (viz 3.2), autoři článků však přesto nepřikládali osobě otce velký význam a jeho jednání bylo nahlíženo s odstupem jako prostý objektivní faktor případu. Na druhou stranu ale prohlášení zmíněných žen ani nerozporovali, což může znamenat, že muže pokládali za pilíř rodiny (viz 3.1), takže žena na podpoře muže přece jen závislá byla, a když zůstala na dítě sama, dostávala se do zoufalé situace tak nějak automaticky. Řešení tohoto problému viděli novináři ve zřízení právního oddělení v Zemské porodnici a nalezinci, které mělo mimo jiné matkám pomáhat vymáhat na otcích alimenty na děti.

4.2. Hlas lékaře

V následující kapitole se budeme zabývat otázkou, jak velký prostor dostávali v rámci novinových článků o matkách vražednicích soudní lékaři. Jak velkou váhu novináři jejich názoru přikládali? Také nás bude zajímat, jakým způsobem noviny zprostředkovávaly názory dobových lékařských autorit. Odvolávali se autoři článků na lékařské autority, aby přidali váhu svým vlastním názorům a postojům?

Nejčastěji se názory lékařů v novinách objevovaly v souvislosti se soudním ohledáním mrtvoly dítěte. Jak jsme viděli výše, v druhé polovině 19. století probíhala soudní pitva během jednotného vzoru a provádět ji mohli pouze prozkoušení medicí (viz 2.5). Autoři článků často přímo citovali znalecký posudek soudních lékařů nebo alespoň nepřímě shrnuli jeho znění. Obsah zprávy byl potom novinářem prezentován jako soubor objektivních faktů. Lékařský posudek také býval v některých případech umístěn hned za

výslechem obžalované, často v takovém kontextu, že výpověď matky s konečnou platností buď potvrzoval, nebo vyvracel.

Autoři článků často věnovali značný prostor tomu, v jakém stavu byla mrtvola dítěte nalezena. Zejména pokud na jeho těle byly viditelné stopy po násilí. Novináři často detailně popisovali roztráštěné lebky, bodné rány nebo stopy po škracení. V jednom článku se objevilo i podrobné líčení toho, jak mrtvolu dítěte znetvořil toulavý pes. Co se týče případu z roku 1890, kdy se služka Františka Dvořáková zbavila novorozeněte tak, že ho hodila do latríny, shrnul názor lékařských expertů autor článku v Národní politice takto: *Soudní lékaři shledali, že byla lebka dítěte roztráštěna a jeho průdušnice, hltan i žaludek naplněny tekutinou záchodovou. Dle jejich posudku se děcko narodilo živé a zhylo rozbitím lebeční kosti i utopením. Rána na hlavě vzešla nejspíše nárazem na rouru záchodovou.*¹²⁹

V rámci procesu s matkami, které zabily novorozence hned po porodu, bylo klíčové, zda se dítě narodilo živé nebo mrtvé. Tato skutečnost rozhodovala o tom, jak bude skutek klasifikován a jak a jestli vůbec bude žena potrestána. Pokud existovaly pochybnosti o tom, zda se dítě narodilo živé či mrtvé, matka byla obvykle osvobozena. Národní listy napsaly o postoji znalců k případu Anny D., která roku 1885 hodila své novorozené dítě z mostu na zamrzlou řeku, následující: *Po výslechu obžalované a po seznání soudních lékařů dr. Maschky a dr. Lilienfelda, kteříž nemohou udati se vší určitostí, zda bylo dítě ještě živé, když je Anna z mostu hodila, anebo zdaž bylo již před tím zadušeno, poněvadž obdukce venku nebyla provedena s náležitou podrobností a jim nedostalo se do rukou všech vnitřností děcka, dána porotcům jedna otázka ve příčině zavraždění dítěte.*¹³⁰

---

129 Národní politika, ročník 8, 15. 12. 1890, ranní vydání, str. 3.

130 Národní listy, ročník 25, 7. 6. 1885, str. 5.

Dalším podstatným okamžikem, kdy autoři článků dávali prostor názorům lékařů, byl duševní stav pachatelky. Také v těchto případech býval posudek lékařů předkládán čtenáři jako objektivní skutečnost a nebyl podrobován kritice. Pochybnosti ohledně duševního zdraví pachatelky se vyskytly i u vražedkyně Anny Procházkové, která své dítě usmrtila obzvlášť brutálně, a to šedesáti bodnými ranami nožem. Národní politika informovala v lednu 1899 o duševním stavu matky vražednice takto: *Po podané žalobě zkoumán byl tedy duševní stav její v ústavu pomatených psychiatriy drem Halwigem a med. drem Papírníkem, kteří prohlásili ve svém dobrozdání, když okolnosti, na základě kterých návrh na zkoumání duševního stavu jejího byl učiněn, byly vyšetřeny, že Anna Procházková je dědičně přímo a ve vysokém stupni psychicky obtížena, která patří k tak řečeným psychopathickým nedochůdčatům od narození. Zavraždění dítěte spáchala dle dobrého zdání v pathologickém afektu, tedy ve stavu úplné nepřítetnosti, kteráž přivoděna byla činiteli, kteří byli dočista mimo obor její moci a vůle. Následkem toho dobrozdání bylo s ní trestní vyšetřování úplně zastaveno.*¹³¹

Zdá se, že přinejmenším v některých případech prováděla ohledání mrtvoly a hodnocení duševního stavu obviněné ženy jedna a tatáž osoba. Takto tomu bylo v případě Kateřiny Kasalické, která roku 1891 zabila nemanželské dítě své dcery. V článku z Národních listů je soudní ohledání mrtvoly dítěte a duševní rozpoložení pachatelky dokonce shrnuto za sebou v jednom odstavci. V obou případech je použito stejného jazyka plného odborných termínů: *Po výslechu této svědkyně čte se lékařský nález, načež předstupují soudní znalci lékaři pp. prof. dr. Rainsberg a MDr Hněvkovský. Pan prof. Reinsberg vypovídá ve svém úsudku o způsobu smrti, že byla násilná a že byla přivoděna uškrcením, zardousením. Dítě bylo menší,*

---

131 Národní politika, ročník 17, 4. 1. 1899, odpolední vydání, str. 2.

drobnější než obyčejně, do zralosti scházela mu krátká doba. Také průměr hlavičky byl menší, přes to dítě bylo života schopno. Na otázku, dá-li se souditi, že byla obžalovaná v čas činu nepřičetna, pomatena nebo rozvahy zbavena vypovídá znalec, že se to nedá s určitostí vyloučiti. Obžalovaná je nedokrevna, i mohly depresivní (stísňující, stlačující) dojmy, jako leknutí, strach, bázeň před mužem atd., míti za účinek zmenšení a oslabení rozvahy. Takováto možnost nesmí se vyloučiti. Podobně vypověděl druhý znalec, pan Mdr. Hněvkovský.¹³²

Názory lékařů v článcích týkajících se matek vražednic nemusely mít vždy pouze formu posudku. Autor se mohl ve svých úvahách opírat o názor vědecké autority, která se případem samotným nezabývala a neměla s ním nic společného. Případně mohl s takovým expertem novinář polemizovat. V článku, který vyšel v časopise Rozvoj v dubnu 1909, autor rozebírá možné motivace macechy, která brutálním způsobem zavraždila nevlastního syna. Zamýšlí se zde nad tím, jakým způsobem se může z duševně normálního člověka stát zločinec: *Také můžeme věřiti soudním lékařům, že není duševně abnormální, že není dědičně zatížena a že jednala po chladné rozvaze a ve zcela přičetném stavu. Vůbec možno ji pokládat za zcela normální osobu. Jak ale může normální osoba vyspěti ve vraha? Co musí se odehráti v duši takového člověka, než se odhodlá k tak těžkému zločinu, kde bere sílu, aby přemohl všecken soucit, strach před vzpomínkami, než-li strach před prozrazením? Jak může tvrdit muž tak věhlasný jako je prof. Benedikt, že zločinci rekrutují se ponejvíce z lidí neurasthenických?¹³³*

Na jiném místě pisatel dokonce usuzuje, že pokud by byli soudci a obhájci lépe obeznámení s poznatky soudobé vědy v oblasti psychiatrie, pomohlo

---

132 Národní listy, ročník 31, 11. 7. 1891, ranní vydání, str. 3.

133 Rozvoj, ročník 3, 16. 4. 1909, str. 2.

by jim to lépe vykonávat jejich práci, potažmo by to také vedlo ke snížení kriminality, jelikož by bylo možné zločinům předcházet. *Kdyby soudce i obhájce vycházeli ve všech případech z hlediska determinismu, ubýlo by záhad a osoby k zločinu náchylné poznaly by své úchytky od správné cesty, poznaly by v duších svých první záchvaty, první útoky zločinu na mysl dosud neporušenou a mnoho by se jich vzpamatovalo.*¹³⁴

Novináři dávali názorům expertů poměrně velký prostor a posudky lékařů byly v článcích obvykle prezentovány nekriticky jako soubor objektivních skutečností. Autoři článků se zároveň nezdráhali dopodrobna vylíčit stav, v jakém se mrtvola nacházela. Důležitá byla otázka, jestli se dítě narodilo plně vyvinuté a jestli přišlo na svět živé nebo mrtvé. Pokud v tomto směru existovaly pochybnosti, matka byla často propuštěna na svobodu. Vedle soudního ohledání mrtvoly se v novinách objevovaly posudky ženina duševního stavu. Důležité bylo například to, zda byla stížena momentální nepřičetností, např. z důvodů porodních bolestí, nebo jestli trpěla duševní chorobou (viz 3.4). Vyskytly se případy, kdy duševní rozpoložení obviněné ženy hodnotil stejný lékař, který soudně ohledával mrtvé tělo dítěte. Noviny potom přejímaly jeho posudek jako celek a v článku stylově nerozlišovaly mezi popisem pitvy dítěte a lékařským hodnocením ženina duševního rozpoložení, obojí bylo popsáno odborným jazykem a čtenáři předkládáno jako objektivní fakta. Mimoto je patrné, že lékařská analýza stojí vlastně stranou celkového líčení obrazu vražedkyně, vyjma situace, kdy je výsledkem lékařského posudku konstatování narušeného psychického stavu pachatelky.

---

134 Rozvoj, ročník 3, 16. 4. 1909, str. 2.

4.3. Soudní sbor, porotci a svědkové

V této části práce se podíváme na to, jakou roli přisuzovaly noviny dalším aktérům, kteří byli během procesu přítomni v soudní síni a vstupovali do procesu s matkami vražednicemi. V případech do roku 1873 jde zejména o soudní sbor a svědky. V případech od roku 1873 hrají důležitou roli také porotci a přítomné publikum (viz 2.6). Vyjadřovali se přítomné osoby k probíhajícímu procesu? Dále nás bude zajímat, zda se v novinách objevovala kritika způsobu, jakým proces probíhal. Považovali novináři tresty za příliš lehké nebo naopak tvrdé? Jak se k průběhu procesu stavěla přítomná veřejnost?

Předsedové soudu vystupovali v článcích jako formální i neformální autorita a dostávali zde značný prostor. Důležité bylo také to, že vyslyšali obžalované ženy. V některých článcích autoři zaznamenali části výsledků přímo formou dialogu. Tak tomu bylo například u procesu s Bertou Silbigerovou, která před svým manželem tajila těhotenství s milencem Janem Fizlou. Jelikož k početí dítěte došlo dlouho před svatbou, měla podle obžaloby zájem na tom novorozence odstranit, aby unikla podezření z nevěry. Část výsledku obžalované zachytila Národní politika v článku ze září 1894 následovně: *Po přečtení obžaloby dal předseda obě obžalované, Ristlovou a Grunwaldovou, odvésti a započal vyslyšati Silbigerovou otázkou: Jste si vědoma své viny? - Obžalovaná: Ne. Předseda: Byla jste již v naději, když jste se vdávala? - Obžal.: Ano. - Předs.: Jak dlouho byla jste v naději před svatbou? - Obžal.: Několik měsíců.- Předs. Věděl Fizla o vašem stavu? - Obžal. Věděl.*¹³⁵

V rámci výsledku služky Marie Hruškové se dokonce odráží přímo životní zkušenost předsedy soudu a jeho představa o tom, jak by se správná žena měla chovat v období před porodem. Podle předsedy by měla zodpovědně

---

135 Národní politika, ročník 12, 22. 9. 1894, ranní vydání, str. 5.

shánět výbavu pro dítě. Nestáčila mu odpověď, že ji Hrušková měla připravenou v místě bydliště, podle předsedy ji měla mít pro všechny případy nachystanou na místě, kde sloužila, aby dítěti přímo po narození mohla poskytnout adekvátní péči. V rámci dialogu také zkoumá schopnost obžalované ženy se o potomka starat (viz 2.1). Výslech zachytila Národní politika v článku z prosince 1899: *Předs: Žena, jež má cit pro dítě, které nosí pod srdcem, pomýšlí na jiné věci. Vím to ze své domácnosti. U mé paní byla služka, kteráž připravovala se zcela jinak k narození dítěte; pletla a háčkovala... - Obžl: To já měla hotové doma ve Slaném. - Předs: Měla jste to míti zde.*¹³⁶

Dalšími osobami, které do procesu vstupovaly, byly veřejný žalobce a obhájce. Pokud se tito aktéři v novinovém článku objevili, obvykle jejich řeč nebyla doslovně přepsána a jejich promluvu novinář shrnul do několika vět. Autoři článků často poukazovali na to, že jak projev žalobce i obhájce byl velice emotivní a rétoricky dobře vystavěný. Například v případě už zmíněné Marie Hruškové se v řeči veřejného žalobce opět objevuje představa správné milující matky, která je v jasné binární opozici proti vražednici dítěte, což byla dualita, která se v novinových člancích pravidelně objevovala (viz 3.1). Z kontextu není zřejmé, jestli autor článku citoval slova příslušného žalobce, nebo jestli šlo o volnou parafrázi. Každopádně je zde opět použito velice barvitých jazykových prostředků (teplá/chladná), kterými autor vytváří obraz lásky a péče na jedné straně a nenávisti a nedbalosti na druhé. *Veřejný žalobce domáhal se řečí velice účinnou odsouzení obviněné, poukazuje k tomu, že tato doznala, že se dítěte zbaviti chtěla, a připomínaje krutý osud děcka, jež přicházejíc na svět,*

---

136 Národní politika, ročník 17, 9. 12. 1899, odpolední vydání, str. 3.

*očekávati mohlo teplou ruku matky, co místo toho setkalo se s chladnou rukou vražednice.*¹³⁷

Postava obhájce matek vražednic byla zároveň poněkud kontroverzní. Někteří novináři hodnotí práci obhájce pozitivně a například zmiňují laskavé chování obhájce vůči obžalované matce. V případě Antonie Chvatlinové, která byla obviněna z toho, že svou devítiletou dceru navedla k tomu, aby utopila svého mladšího bratra, se obhajoby zhostil Alois Zucker, budoucí děkan právnické fakulty české univerzity. Národní listy shrnuly v článku z prosince 1867 jeho řeč následovně: *Obhajce obžalované p. dr. Zucker ujal se této velmi vřele a vylíčov výmluvně a psychologicky duševní stav její dovozoval, že se všech okolností vychází najevo, že neměla skutečně zlého úmyslu k zločinu, nýbrž pouze ze zoufalostí se dala unesti k mluvení o tom, aby dítě bylo utopeno, jako nevědomý lid v strastech často činívá, říká, já tě zabiju, zmlátím, utopím atd., aniž by to opravdu učinil, nebo myslil.*¹³⁸

V některých případech však byla práce advokátů matek vražednic v novinách kritizována. Často to souviselo s tím, že autor článku byl toho názoru, že mnoho obviněných žen uniklo spravedlivému trestu, protože byly díky práci advokáta propuštěny na svobodu. Kupříkladu v časopise Stopa se autor v článku Krkavčí otcové z roku 1910 vyjadřuje velice nelichotivě a sarkasticky o advokátech (nazývá je „krkavčí otcové“), kteří hájí matky vražednic. Zejména pak poukazuje na to, že obhajoba obvykle není vystavěna racionálně, ale snaží se v první řadě působit na city přítomných porotců, kteří se zdráhají odsoudit plačící nevědomou ženu. Obhajobou matek vražednic si advokát nadto údajně může zajistit snadný kariérní postup. *Nikoli, není možno, aby ještě dvacet let udržela se tato*

---

137 Národní politika, ročník 17, 9. 12. 1899, odpolední vydání, str. 3.

138 Národní listy, ročník 7, 31. 12. 1867, str. 2.

instituce „krkavčích otců“. Není přece možno, aby v téže soudní budově, kde senát odsuzuje na řadu měsíců chudáka, dopustivší se krádeže ze skutečného hladu, existovaly i místnosti, v nichž výkony spravedlnosti absolvují se jako kabaretní představení a jako drama z bioskopu, na jedné straně dávající výraz krvavé satiry, na druhé falešné sentimentalitě. Advokáti budou, ale „krkavčí otcové“ musí časem padnouti sami sebou, a kdyby to nešlo, musí k tomu působeno všemi silami, neboť soudní řád, který utlouká střízlivý rozum v porotcích a aranžuje atentáty na jejich nervy, není dobrý. Rozsudek má být kladem rozumu, dílem mužnosti a darem budoucnosti, nikoli stupínkem žebříku, po němž takový „krkavčí otec“ stoupá za svojí popularitou, drže v ruce kouřící srdce „krkavčí matky“ a posílaje pukrle obecenstvu.¹³⁹

Dalšími aktéry přítomnými v soudní síni byli porotci. Pokud se v novinách objevila kritika jejich práce, nejčastěji právě na základě toho, že jejich rozhodnutí, zda matku osvobodit nebo ne, bylo založeno čistě na sentimentu – jak jsme viděli výše. Zároveň se v novinách objevovala kritika toho, že skupina hmotně zajištěných mužů (o podmínkách toho, jak se člověk mohl stát porotcem jsme hovořili už v podkapitole 2.6) soudila zločin, který typicky páchaly mladé nezaopatřené ženy, takže porotci nedokázali pochopit jejich skutečnou motivaci k činu. Proto ani nemohli být ve vztahu k obviněné ženě objektivní. Objevovaly se i hlasy, že by v porotě měly z tohoto důvodu sedět i ženy. Stráž podbrdská se k této problematice vyjádřila v článku z ledna 1910: *Porota skládá se z mužů a v dnešním svém složení jest věrným obrazem doby. Několik mužů, vlastnicích určitý majetek, z různých obcí a měst jmenováno je porotci. Jednou z podmínek úřadu je „mravní zachovalost“ – z čehož následuje, že jen člověk naprosto bezúhonný, v tom dnešním slova významu, má právo*

---

139 Stopa, číslo 25, 1910, str. 75.

a moc soudit a odsoudit. Ženy jsou dosud vyjmuty z možnosti stát se porotci, ač i ony mají své „lidské právo“. Značnou část souzených tvoří ženy. Ne že by byly morálně špatnější, ale že tíže na ně doléhají stávající poměry společenské. Muž soudí ženu! Zná její duši a city? Nezná! Neodsoudí-li, nestane se tak proto, že by pochopil všechny příčiny činu, ale proto, že má soucit. A co je soucit bez chápání? Dvířka do vlastní chyby.¹⁴⁰

Důležitými aktéry v soudním procesu byli taktéž svědkové. V novinových článcích obvykle nedostávají přímo slovo a jejich výpověď je vtělena do popisu událostí, tak jak byly patrně shromážděny v trestním spisu, případně je jejich výpověď shrnuta do několika vět přímo autorem článku. V případě Marie Procházkové, která hodila své novorozené dítě do potoka, novinář zachytil, jak se obžalovaná sama ohrazuje proti výpovědi svědkyně a jak na ni svědkyně reaguje, načež věci uvádí na pravou míru. V případě Procházkové může jít o obrannou strategii (viz 2.3), kdy se snažila zpochybnit věrohodnost výpovědi svědkyně. Článek otiskly v srpnu 1862 Národní listy. *Johanna Dolejšová nádenice z Vršovic, udává, že našla zakrvácenou punčochu na cestě, že se jí ulekla, že pak viděla, jak Pr. dítě v klíně tiskla, které křičelo. Obžalovaná k svědkům: Jak pak můžete říci, že jsem dítě tiskla. Svědkyně: Nu něco kňouralo, ale to nevím, jest-li ona nebo dítě.¹⁴¹*

Značný prostor svědkům daly Národní listy i v článku z prosince 1867. Jednalo se o případ již zmíněné Antonie Chvatlinové, která navedla svou dceru, aby utopila mladšího bratra. Jak už jsme viděli dříve, Chvatlinová žila s dětmi v extrémní bídě, kterou autor považoval za hlavní důvod, proč o vraždě dítěte mluvila (viz 3.2). Autor článku zde zachytil výslech obou dětí obžalované v obou případech formou dialogu, kdy předseda soudu

---

140 Stráž podbrdská, ročník 11, 15. 1. 1913, str. 3.

141 Národní listy, ročník 2, 27. 8. 1862, str. 4.

kladl dětem jednoduché otázky ohledně toho, kde bydlely, jak se stravovaly a jaký vztah měly k mladšímu bratrovi. *Př. Měli jste doma co jíst? - T. Na jaře jsme měli hlad. Př. - Měla maminka Vašíka ráda? T. - Měla. - Př. Měli jste ho vy taky rádi? - T. Měli.*¹⁴²

Posledními důležitou skupinou, která se v reportážích ze soudní síně pravidelně objevovala, bylo přítomné obecenstvo. Jak už jsme zmiňovali výše, případy vražd dítěte budily mezi lidmi značnou pozornost. V některých případech chtěl dokonce rozzuřený dav matku lynčovat a policie musela poskytnout ženě ochranu. Tak tomu bylo i v případě Josefy Rantové, která po dlouhé týrání měla ubít svou dvouletou dceru. Národní politika o případu psala v březnu 1896 následovně: *Zpráva o polapení jejím vybouřila znova obyvatelstvo celé obce a zástup více než dvě stě osob čítající shlukl se v ulicích pankráckých za tím účelem, aby nad matkou ukrutnicí provedl soud lidu, aby ji lynčoval. Rantová byla by jistě rozlíceným lidem ubita a rozsápána, kdyby jí stráž kvapně nebyla odvedla v bezpečném průvodu na policejní komisařství na Král. Vinohradech, odkud pak včera v neděli ráno vražednice dopravena do vazby v budově zemského trestního soudu na Karlově náměstí.*¹⁴³

Procesy s matkami vražednicemi byly zjevně hojně navštěvovány veřejností. V případě Kateřiny Kasalické dorazili například posluchači právnické fakulty a již zmíněný prof. dr. Zucker, který hájil Antonii Chvatlinovou. Autoři článků se často zmiňovali o tom, jak velké rozhořčení v lidech případy matek vražednic vyvolávaly. Na druhou stranu se v novinách objevovala kritika toho, že mnoho lidí bere soudní proces jako zábavnou podívanou. Zejména se to týkalo ženské části publika. V těchto pasážích se novináři pozastavovali nad nepřístojným chováním veřejnosti

---

142 Národní listy, ročník 7, 31. 12. 1867, str. 2.

143 Národní politika, ročník 14, 16. 3. 1896, ranní vydání, str. 3.

přítomné v soudní síni, které podle nich nebylo přiměřené ani souzenému zločinu, ani důstojnosti soudu. Jak psali Národní listy v případě z července 1891: *Při líčení včerejším byla porotní síň nabita. Jako obyčejně, kdy běží o nějaký křiklavý případ, jehož podrobnostem by se měla útlocitná ženská pleť co nejdále vyhnouti, dostavily se i včera tyto útlocitné dámy v četném počtu a nehýbaje ani brvou sledovaly s neobyčejným zájmem průběh líčení, při němž musily vyslechnouti mnoho věcí, při nichž by se jindy a v jiné společnosti velice červenaly. V porotní síni poslouchají takové věci s velikou zálibou. Dámy, které přišly, snesou takové věci. V značném počtu dostavili se posluchači právnické fakulty a při čtení žaloby přišel děkan právnické fakulty české university prof. dr. Zucker.*¹⁴⁴

Novináři se zejména pozastavovali nad nevhodným a neženskými chováními „útlocitných dam v publiku“. Autor fejetonu, který vyšel v Národní politice v březnu 1890, dokonce stavěl chování divaček do přímého protikladu ke skromnému vystupování obviněné matky. Podle něj se ženy v publiku chovaly, jako by sledovaly divadelní hru, a ostře je kritizoval za jejich neslušné a necitlivé chování: *Naslouchaly řečem obžalované a svědka, jejího bývalého milence, porovnávaly, jak se miluje na venku a jak ve městě, kritisovaly řeči, chůzi, postavu i oblek obžalované matky vražednice, chechtaly se nad jejím líčením, až předseda musil napomínati ku slušnosti. Slušný člověk napomínati se nemusí. Dámy na chvíli umlknou, podívají se významně na sebe, že jako ten předseda soudu nemá trochu citu a ruší jich zábavu, vybalují z kornoutů bonbony, loupají pomeranče, salám, chrupají rohlík, a za chvíli začnou se baviti zas.*¹⁴⁵

Soudní sbor, porotci a svědkové se v novinových článcích o matkách vražednicích pravidelně objevovali. Jejich řeč je často zkrácena nebo

---

144 Národní listy, ročník 31, 11. 7. 1891, ranní vydání, str. 3.

145 Národní politika, ročník 8, 15. 12. 1890, ranní vydání, str. 3.

upravena novinářem, ale objevují se i případy, kdy autor zaznamenal přímo jejich vyjádření, třeba v případě, kdy autor článku zaznamenal část výslechu obžalované nebo svědků formou dialogu. Z výčtu je možné postřehnout výsadní postavení soudce a i to že svou autoritu uplatňuje až přímo subjektivními vstupy do soudního procesu, který následně novinář zaznamená. Oproti tomu je role obhájců obviněných žen velmi kontroverzní a novináři vůči nim v závislosti na celkovém kontextu zauímají postoje pozitivní i naopak veskrze negativní. Obdobně nesourodý je úhel pohledu na porotce. V novinách se objevuje kritika toho, že se porotci v případě matek vražednic nechávají příliš ovládat sentimentem, ba dokonce prostými sympatiemi, a že naopak nemají vhléd do skutečné matčiny situace, a proto nejsou tresty adekvátní ženinu provinění. Případy vražd dětí sice obecně budily ve společnosti pobouření, ale z vyjádření některých novinářů můžeme dovodit, že část publika (zejména přítomné ženy) brala procesy s matkami vražednicemi jako kratochvíli a chodila se k soudu bavit. Autoři článků něco takového považovali za nevhodné chování. Tento kontrast mezi chováním veřejnosti bezprostředně přítomné v soudní síni a obrazem veřejnosti zasažené morální panikou v souvislosti se souzeným zločinem (viz 2.1) je přinejmenším pozoruhodný.

Obecně lze konstatovat, že role ostatních aktérů v případech matek vražednic byla v tisku často užívána spíš pro podbarvení obecného sdělení, které článek přinášel, ba dokonce z těchto dalších aktérů nejednou činila nositele povšechnějších témat, které přesahovaly rámec konkrétního případu a soudního řízení. Mohlo jít o mravokárné promluvy, pronášené ústy předsedajícího soudce, mohlo jít o kritický osten vůči obhájcům, kteří napomáhali „padlým ženám“ uniknout trestu, případně mohlo jít o kritiku nepřístojného chování veřejnosti v soudní síni ve světle závažnosti trestného činu, který byl projednáván.

5. Závěr

Vražda dítěte vyvolávala ve společnosti druhé poloviny 19. a začátku 20. století velké emoce a obavy z morálního úpadku. Důvodem bylo bezpochyby také to, že postava matky vražednice útočila na představu ženy jako obětavé a milující hospodyně, manželky a hlavně matky. Z uvedených novinových článků je patrné, že novináři skutečně používali články o matkách vražednicích jako nástroj, jakým mohli normativně působit na své čtenáře – a hlavně čtenářky, o čemž se hovoří i v knize Nicolý Goc *Women, Infanticide and Press*. V novinách je prakticky neustále přítomen dobový obraz toho, jak se má správná žena chovat a jak má vypadat správná péče o dítě. Milující matka a vražednice často vystupují v článku jako dva protiklady. Matka je obětavá láskyplná bytost, která se usmívá, chová dítě v náručí a to vše činí po boku otce, nezbytného pilíře domácnosti. Vražednice je naplněná odporem a záští, mračí se a dítě od sebe odstrkuje. Otec není přítomen.

Na druhou stranu je v člancích přítomen i obraz obviněné ženy jako milující matky, která nemocné nebo hladovějící dítě zabila jen proto, aby netrpělo. Může jít o snahu ospravedlnit nebo vysvětlit čin obviněné ženy v kontextu její mateřské role a udělat ze „zrůdy, která boří společenských řád“ opět „obyčejnou ženu“. Novináři také kritizovali přetrvávající společenskou ostrakizaci svobodných a chudých matek, o které hovoří například Milena Lenderová v knize *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. V novinových člancích se objevoval argument, že každá žena, která porodila zdravé dítě, si zaslouží úctu společnosti a měla by mít možnost prožít šťastné mateřství. Jako řešení problematiky matek vražednic viděli mnozí autoři článků instituci porodnic a nalezinců, které poskytovaly

svobodným matkám a jejich dětem podporu. Noviny nadto vytvářejí veskrze pozitivní obraz těchto institucí, který ale není zcela v souladu s tím, jaké informace o nich podává současná historická literatura.

Typickou pachatelkou vraždy dítěte, která se v novinových článcích objevovala, byla mladá svobodná žena, která nebyla pod dohledem své rodiny a živila se jako nádenice nebo služka, což odpovídá například závěrům Anne-Marie Kilday v knize *A History of Infanticide in Britain*. Způsob, jakým novináři hodnotili ženy obviněné z vraždy dítěte, se sice lišil případ od případu, přesto se v článcích vyskytují určitá pravidelně se opakující schémata. Prvním důležitým aspektem bylo, jakou ženu měla pověst a jestli střídala sexuální partnery, druhým, jestli měla hmotné prostředky na to, aby dítě zajistila. Autoři článků měli tendenci hodnotit shovívavěji ženy, které otěhotněly, protože jim partner kupříkladu sliboval sňatek, pak je opustil a zanechal je bez finančních prostředků. Časté vysvětlení bylo, že měly šanci se v případě osvobození „polepšit“. Naopak ženy, které střídaly sexuální partnery nebo byly hmotně zajištěné, hodnotili novináři příkře. To může souviset s tím, že ekonomicky nezávislá a zároveň promiskuitní žena byla považována soudobou veřejností za hrozbu pro stávající společenský řád. Pravděpodobně se v tom odrážel i strach z moci, kterou ženy měly nad životem a smrtí mužova potomka, o kterém mluví i Nicola Goc v již zmíněné knize *Women, Infanticide and Press*.

V novinových článcích se také odráží poznatky soudobé psychiatrie. Někteří novináři se snažili čtenáři hlouběji osvětlit motivaci obviněné ženy, pokoušeli se zrekonstruovat její duševní pochody a přijít na důvody jejího kriminálního chování. Vliv psychiatrie se projevoval také v tom směru, že jako častý argument obhajoby se užívala ženina snížená schopnost sebekontroly, která byla způsobena těhotenstvím, porodními bolestmi nebo

kojením, což koresponduje s tím, co píše Karsten Uhl v knize *Das „vbrecherische Weib“*.

Duševní choroba jako příčina toho, proč matka zabila své dítě, se v novinách objevovala zejména v případech, kdy žena zdánlivě neměla žádnou jinou motivaci nebo pokud byl způsob, jakým dítě zabila, obzvláště brutální. Nejčastěji se toto vysvětlení objevovalo u vdaných žen, které byly pod kontrolou muže a hmotně zajištěné, a proto musela být motivem jejich činu duševní choroba.

Co se týče dalších aktérů, kteří se v článcích o matkách vražednicích objevovali – matky samy se často hájily tak, že je k činu dohnala skutečnost, že se otec dítěte vyhýbal rodičovským povinnostem. Přesto se při studiu novinových článků potvrdil předpoklad, že ve většině případů nebyla osoba otce pro autory článků důležitá, tak jak o tom píše například Stanislava Musilová v knize *Žena za katrem*. Sexuální život muže nebyl podrobován kritice, tak jako tomu bylo u žen. Objevovaly se však i ojedinělé hlasy, které volaly po tom, aby odpovědnost za smrt dítěte nesli oba rodiče.

Do procesu s matkou vražednicí dále vstupoval soudní sbor, porotci, lékařští experti a svědkové. Jejich vyjádření bývalo obvykle upraveno autorem článku. V novinách se objevovala kritika procesů s matkami vražednicemi v tom smyslu, že se porotci příliš nechávají ovládat emocemi. Lékaři naopak vystupovali v procesu jako autoritativní figury, které přinášely objektivní fakta.

Procesy s matkami vražednicemi očividně budily velký zájem veřejnosti. Zejména takzvané „senzační případy“ byly zřejmě hojně navštěvovány, povětšinou ženami, ale jejich chování v soudní síni novináři začasté nepřipadalo adekvátní ani důstojnosti soudního procesu, ani závažnosti souzeného přečinu, za což sklízely divačky ze strany novinářů kritiku. Zdá

se, že procesy s matkami vražednicemi nevyvolávaly pouze hrůzu a zhnusení, podle autorů novinových článků brala řada lidí sledování soudního procesu jako kratochvíli.

Ze studia novinových článků je patrné, že novináři nevyužívali články o matkách vražednicích pouze jako prostředek k tomu, aby se vyjádřili k vraždě dítěte a probíhajícímu soudnímu procesu. Osud konkrétní ženy byl v článcích spíše podružný. Novináři místo popisování jedinečných vlastností obviněné ženy, častěji sáhli po zažitém stereotypu. V článcích se vyskytovala důležitá společenská témata, jako bylo mateřství a správná péče o dítě nebo chudoba a nízká životní úroveň dělnických rodin. Matky vražednice se v nich stávají odstrašujícím příkladem pro mladé matky, ale také součástí obrazu neutěšených sociálních a hospodářských poměrů, které je zapotřebí řešit.

Co se týče směřování dalšího bádání, bylo by zajímavé podívat se podrobněji na některý z velkých případů, například Kateřinu Kasalickou. Jak jsme již viděli, představy o matkách vražednicích mohlo formovat kupříkladu i soudobé umění, v tomto případě drama *Její pastorkyňa*. Bylo by zajímavé podívat se, jak osud některé z konkrétních obviněných žen ovlivnil širší veřejnou debatu nebo dobovou uměleckou tvorbu, a jak naopak veřejná debata a umělecká tvorba mohla ovlivnit pohled na osud konkrétní ženy. Obdobně zajímavé by bylo zkoumání kontrastu mezi výše zmíněným chováním veřejnosti v soudní síni a obrazem veřejnosti zasažené morální panikou.

6. Prameny a literatura

6.1. Prameny

- Budivoj, ročník 14, 4. 7. 1878, str. 3.
- Lidové noviny, ročník 7, 12. 12. 1899, str. 3.
- Lidové noviny, ročník 13, 9. 7. 1905, str. 5.
- Lidové noviny, ročník 19, 24. 6. 1911, str. 5.
- Moravská orlice, ročník 17, 18. 2. 1879, str. 3.
- Moravská orlice, ročník 20, 18. 3. 1882, str. 3.
- Moravská orlice, ročník 26, 31. 3. 1888, str. 3.
- Moravská orlice, ročník 37, 24. 2. 1899, str. 3.
- Moravská orlice, ročník 37, 12. 12. 1899, str. 5.
- Národní listy, ročník 2, 27. 8. 1862, str. 3.
- Národní listy, ročník 7, 31. 12. 1867, str. 2.
- Národní listy, ročník 18, 5. 2. 1878, str. 3.
- Národní listy, ročník 25, 7. 6. 1885, str. 5.
- Národní listy, ročník 25, 4. 10. 1885, str. 3.
- Národní listy, ročník 29, 17. 8. 1889, odpolední vydání, str. 5.
- Národní listy, ročník 30, 22. 5. 1890, ranní vydání, str. 3.
- Národní listy, ročník 30, 19. 8. 1890, odpolední vydání, str. 3.
- Národní listy, ročník 31, 10. 7. 1891, odpolední vydání, str. 3.
- Národní listy, ročník 31, 11. 7. 1891, ranní vydání, str. 3.
- Národní listy, ročník 31, 13. 12. 1891, str. 4.
- Národní listy, ročník 36, 23. 6. 1896, odpolední vydání, str. 1–2.
- Národní listy, ročník 36, 17. 3. 1896, ranní vydání, str. 4.
- Národní listy, ročník 39, 15. 12. 1899, ranní vydání, str. 4.

Národní listy, ročník 43, 13.11.1903, odpolední vydání, str. 3.
Národní listy, ročník 45, 12. 4. 1905, odpolední vydání, str. 6.
Národní listy, ročník 46, 6. 2. 1906, odpolední vydání, str. 3.
Národní politika, ročník 5, 17. 7. 1887, ranní vydání, str. 5.
Národní politika, ročník 6, 7. 2. 1888, odpolední vydání, str. 2.
Národní politika, ročník 6, 7. 5. 1888, str. 3.
Národní politika, ročník 6, 27. 5. 1888, příloha, str. 1.
Národní politika, ročník 8, 18. 5. 1890, ranní vydání, str. 4.
Národní politika, ročník 8, 25. 5. 1890, ranní vydání, str. 4.
Národní politika, ročník 8, 16. 7. 1890, ranní vydání, str. 3.
Národní politika, ročník 8, 18. 8. 1890, ranní vydání, str. 3.
Národní politika, ročník 8, 15. 12. 1890, ranní vydání, str. 3.
Národní politika, ročník 9, 22. 6. 1891, ranní vydání, str. 3.
Národní politika, ročník 9, 19. 4. 1891, ranní vydání, str. 6.
Národní politika, ročník 9, 10. 7. 1891, odpolední vydání, str. 2.
Národní politika, ročník 9, 18. 9. 1891, odpolední vydání, str. 3.
Národní politika, ročník 10, 10. 5. 1892, ranní vydání, str. 5.
Národní politika, ročník 11, 19. 2. 1893, ranní vydání, str. 5.
Národní politika, ročník 12, 2. 6. 1894, ranní vydání, str. 5.
Národní politika, ročník 12, 22. 9. 1894, ranní vydání, str. 5.
Národní politika, ročník 14, 16. 3. 1896, ranní vydání, str. 3.
Národní politika, ročník 14, 28.11.1896, ranní vydání, str. 5.
Národní politika, ročník 15, 1. 1. 1897, ranní vydání, str. 5.
Národní politika, ročník 15, 2. 1. 1897, ranní vydání, str. 4.
Národní politika, ročník 15, 19. 6. 1897, odpolední vydání, str. 2.
Národní politika, ročník 15, 26. 8. 1897, odpolední vydání, str. 2.
Národní politika, ročník 15, 9. 11. 1897, ranní vydání, str. 5.
Národní politika, ročník 15, 13. 11. 1897, ranní vydání, str. 5.

Národní politika, ročník 17, 4. 1. 1899, odpolední vydání, str. 2.
Národní politika, ročník 17, 9.12. 1899, odpolední vydání, str. 3.
Národní politika, ročník 18, 28. 4. 1900, ranní vydání, str. 7.
Národní politika, ročník 18, 17. 6. 1900, ranní vydání, str. 8.
Národní politika, ročník 19, 27. 2. 1901, odpolední vydání, str. 2.
Národní politika, ročník 22, 23.7.1904, ranní vydání, str. 6.
Národní politika, ročník 23, 13. 4. 1905, ranní vydání, str. 6.
Národní politika, ročník 23, 28. 5. 1905, ranní vydání, str. 1–2.
Národní politika, ročník 23, 18. 12. 1905, ranní vydání, str. 5.
Národní politika, ročník 25, 20. 9. 1907, ranní vydání, str. 5.
Národní politika, ročník 26, 26.11.1908, ranní vydání, str. 1–2.
Národní politika, ročník 28, 19. 10. 1910, ranní vydání, str. 8.
Národní politika, ročník 29, 1. 6. 1911, ranní vydání, str. 6.
Národní politika, ročník 30, 9. 7. 1912, ranní vydání, str. 7.
Národní politika, ročník 30, 16. 11. 1912, ranní vydání, str. 9.
Národní politika, ročník 31, 14. 5. 1913, ranní vydání, str. 6.
Národní politika, ročník 31, 7. 12. 1913, ranní vydání, str. 5.
Našinec, 19. 2. 1879, str. 2.
Nová doba, ročník 7, 4. 6. 1902, str. 5.
Nová doba, ročník 18, 16. 3. 1913, str. 5.
Noviny Těšínské, ročník 6, 3. 3. 1900, str. 4.
Obnova, ročník 15, 24. 9. 1909, str. 6.
Opavský Týdenník, ročník 23, 26. 10. 1892, str. 3.
Opavský Týdenník, ročník 28, 11. 12. 1897, str. 3.
Opavský Týdenník, ročník 42, 10. 6. 1911, str. 4.
Plzeňské listy, ročník 12, 9. 4. 1876, str. 3.
Plzeňské listy, ročník 35, 26. 2. 1899, str. 4–5.
Plzeňské listy, ročník 38, 27. 6. 1902, str. 3.

Plzeňské listy, ročník 39, 19. 11. 1903, str. 4.
Plzeňské listy, ročník 44, 18. 7. 1908, str. 6.
Plzeňské listy, ročník 44, 29. 8. 1908, str. 11.
Pochodeň, ročník 8, 16. 5. 1913, str. 7.
Pochodeň, ročník 7, 25. 10. 1912, str. 1–2.
Pražský denník, ročník 1, 24. 11. 1866, str. 3.
Pražský denník, ročník 4, 5. 5. 1869, str. 2.
Pražský denník, ročník 6. 9. 12. 1871, str. 2.
Pražský denník, ročník 12, 12, 15. 2. 1877, str. 2–3.
Pražský denník, ročník 12, 27. 11. 1877, str. 2.
Pražský denník, ročník 14, 9. 7. 1879, str. 3.
Pražský denník, ročník 16, 22. 6. 1881, str. 2.
Pražský denník, ročník 18, 13. 6. 1883, str. 3.
Pražský denník, ročník 18, 10. 5. 1883, str. 3.
Pražský denník, ročník 20, 18. 6. 1885, str. 3.
Pražský denník, ročník 20, 3. 3. 1885, str. 3.
Přítel dělníků, 4. 11. 1888, str. 5.
Přítel dělníků, 6. 5. 1888, str. 6.
Rozvoj, ročník 3, 16.4. 1909, str. 1–2.
Stopa, číslo 25, 1910, str. 75.
Stráž podbrdská, ročník 11, 15. 1. 1913, str. 3.
Štít, ročník 6, 10. 10. 1912, str. 2.
Velehrad, ročník 9, 5. 9. 1897, str. 4.
Ženské listy, ročník 26, říjen 1898, str. 10.
Žďár, ročník 3, 16. 7. 1904, str. 4.

6.2. Literatura

Bacci, Massimo Livi: *Populace v evropské historii*, Praha, 2003.

Beránková, Milena: *Dějiny československé žurnalistiky*, 1. díl: *Periodický tisk do roku 1918*, Praha, 1981.

Calabrese, Victoria: *Dishonourable women? Infanticide and honour in Basilicata, 1880–1914*, *Journal of Modern Italian Studies* 25 (3), Londýn, 2020, str. 1–21.

Dülmen Richard van: *Frauen vor Gericht: Kindsmord in der Frühen Neuzeit*, Frankfurt nad Mohanem, 1991.

Foucault Michael: *Archeologie vědění*, Praha. 2002.

Goc, Nicola: *Women, Infanticide and Press*, Farnham, 2013.

Habermas Rebekka, Hommen Tanja (ed.): *Das Frankfurter Gretchen: Der Prozeß gegen die Kindsmörderin Susanna Margaretha Brandt*, Mnichov, 1999.

Halířová, Martina: *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914*, *Dizertační práce*, FF Univerzita Pardubice, 2012.

Kelly, James: *An unnatural crime: Infanticide in Early Nineteenth-Century Ireland*, *Irish Economic and Social History* 46 (1), Newbury Park, 2019, str. 66–110.

Kilday, Anne-Marie: *A History of Infanticide in Britain, c.1600 to the Present*, Basingstoke, 2013.

Kubíček, Jaromír a kol.: *Noviny České republiky od počátku do roku 1918. Část 1*, Brno, 2008.

Lenderová, Milena – Jiránek, Tomáš – Doušová, Hana: Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století, II. Díl: Život všední i sváteční, Pardubice, 2005.

Lenderová, Milena – Jiránek, Tomáš – Macková, Marie: Z dějin české každodennosti: Život v 19. století, Praha, 2009.

Lenderová, Milena: Žena v českých zemích od středověku do 20. století, Praha, 2009.

Lenderová, Milena – Rýdl, Karel: Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha, 2006, str. 282–283.

Lietpoldová, Tereza: Právo a medicína ve vztahu k mrtvým tělům (sebevrahů) na přelomu 18. a 19. století, Historie – Otázky – Problémy 11/2019 (1), Praha, 2019, str. 164–176.

Mičánek, Jan: Právní postavení nemanželských dětí v ČSR: podle práva platného v zemích českých a se zvláštním zřetelem k odchýlným ustanovením na Slovensku, Brno, 1947.

Musilová, Stanislava: Žena za katrem: V síti trestněprávních a kriminalizačních mechanismů druhé poloviny dlouhého 19. století, Ústí nad Labem, 2019.

Navrátilová, Alexandra: Narození a smrt v české lidové kultuře, Praha, 2004.

Richardson J. E.: Analysing Newspaper: An approach from Critical Discourse Analysis, Londýn, 2017.

Šalák, Boris: Organizace soudnictví ve druhé polovině devatenáctého století, Praha 2009, Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin, Vedoucí práce Soukup, Ladislav.

Tinková Daniela: Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa, Praha, 2004.

Tinková, Daniela: Předcházet či trestat? Problém infanticidia v osvětské společnosti. Český časopis historický 101/2003 (1). Praha 2003, s. 27-69.

Tinková, Daniela: Tělo, věda, stát: Zrození porodnice v osvětské Evropě, Praha, 2010.

Uhl, Karsten: Das „verbrecherische Weib“: Geschlecht, Verbrechen und Strafen im kriminologischen Diskurs 1800–1945, Mnichov, 2003.

Velková, Alice: Proměny v aplikaci rozsudků trestu smrti v habsburské monarchii v průběhu 19. století v reflexi dobových statistik, Český časopis historický 116/2018 (1), Praha, 2018, str. 53–83.

Velková Alice: Schuld und Strafe: Von Frauen begangenen Morde in den böhmischen Ländern in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts, Mnichov, 2012.

Velková, Alice: Vina a trest: Vraždy spáchané ženami v českých zemích ve druhé polovině 19. století, Habilitační práce, FF UK, Praha, 2012.

Vlček, Eduard: Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu, Brno, 2004.